264074

Nyomdai vázlatkészítés

Irta Löwy Salamon

OSZK

Magyar Könyvnyomtatás

Oktató füzetek a könyvnyomtatás minden ágazata számára — Előfizetési ára nyolcz egyszerű füzetre 3 kor. Megjelenik havonta egyszer 4—5—6. füzet — 1906. évi november hó — Ára 1 korona 50 fillér

T. Szaktárs! Ezen füzetet, mely a könyvnyomtatásbeli rajz legfontosabb és leghasználhatóbb részét, a

NYOMDAI VÁZLATKÉSZITÉS

mikéntjét alaposan ismerteti, szives támogatásába ajánljuk és kérjük ezt a többi szaktársak és tanonczok között is terjeszteni. Előtte fekszik e gazdag tartalmu füzet, melyet a minél szélesebb körben való elterjedhetés miatt továbbra is 1 korona 20 fillér előfizetési árban adunk.

A házipénztáros vagy bizalmiférfi utján rendelve utólagos elszámolásra, csekély heti részletfizetésre is megküldjük. Czim:

Magyar Könyvnyomtatás kiadóhivatala

Budapest VII., Damjanich-utcza 41. sz.

Megjelent! **A MÉRTANI RAJZ** Megjelent!

Irta: MITTERSZKY JÓZSEF

Ára darabonként 50 fillér. Több példány rendelésénél 40 fill.

A SZABADKÉZI RAJZ

Irta: BUTKOVSZKY BERTALAN

Ára darabonként 1 kor. Több példány rendelésénél 80 fill.

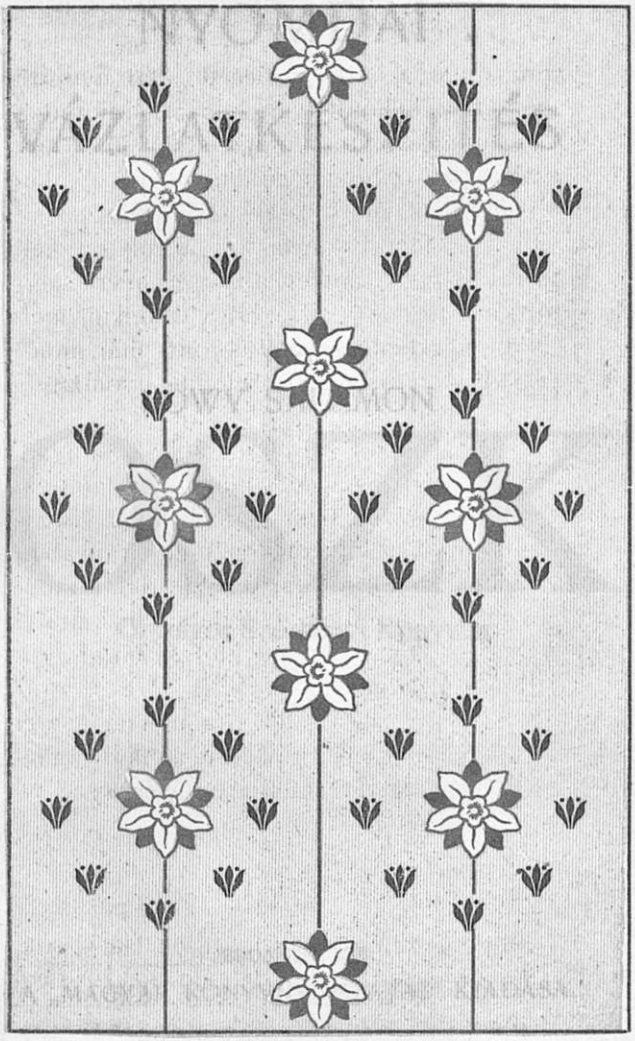

I. MELLÉKLET

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

NYOMDAI VÁZLATKÉSZITÉS

IRTA
LÖWY SALAMON

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

BUDAPEST, 1906
A „MAGYAR KÖNYVNYOMTATÁS“ KIADÁSA

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA

A szöveg szedése az
URÁNIA KÖNYVNYOMDA
«Typograph« szedőgépein készült

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

264074

R 2

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
Nyomt. Növedéknapló
1907 év 207. sz.

R 1966

ELŐSZÓ.

Augenfeld M. Miksa szaktárs, a «Magyar Könyvnyomtatás» szerkesztője felszólitása és jóakaró buzditása adta kezembe a tollat, hogy e kis füzet keretében megirjam tapasztalataimat a nyomdai vázlatkészitésről és szük keretben az azzal szorosan összefüggő munkálatokról.

Jóllehet, mindazt, amit itt leirtam, a mindennapi munkám körül szerzett tapasztalataimból szürtem le, mégis nehéz feladat előtt állottam. Nehéz volt e feladat több okból, de első sorban és legfőképpen azért, mert ez a kérdés, melyet itt tárgyalnom kell, oly természetü, hogy meglehetős részletes tárgyalást igényel, s hogy ezt ebben a szük keretben teljesen kimériteni lehetetlen. Ugyancsak a szük keretből folyik azután az, hogy a szemléltetést szolgáló ábrákat a

minimálisra kellett szoritanom, valamint arra vezethető vissza az is, hogy pl. a szinezésről és az alapnyomatok alkalmazásáról szóló fejezetekben csak a legszükségesebb tudnivalókat adhattam rövid szavakban közre.

E kis füzetet kezdő mesterszedőknek, s olyan szaktársaimnak szántam, akik a mesterszedés s ezzel a vázlatkészités iránt érdeklődnek. Ebből folyólag azután nem tárgyalok benne oly magasabb kérdéseket, a melyek már csak kész és tapasztalt mesterszedők számára birnának értékkel, s a kezdőt csak zavarba hoznák, esetleg tévutakra vezetnék.

Tudatában annak, hogy szaktársaimnál e füzetben foglaltak csak ugy találnak visszhangra, csak akkor oktatja az őket, s — czélomnak megfelelően — csak akkor serkenti őket követésére, ha abban gyakorlati hasznukat látják, igyekezetem főleg oda irányult, hogy a vázlatkészités s az ezzel együvé tartozó munkálatokat akként világitsam meg, hogy abból tisztán kivehető legyen annak gyakorlati értéke, hasznos-

sága, valamint az is, hogy rendszeres és kitartó gyakorlat mellett a vázlatkészités s ugy maga a mesterszedés minden törekvő szaktársam által — kinek-kinek intelligenciája és természete szerint — több-kevesebb idő alatt elsajátitható.

Hogy ez mennyiben sikerült nekem, s hogy mennyiben segiti elő e füzet ama szép czélt, hogy jó nyomdászok nevelése által a magyar nyomdászat technikája fejlesztessék — erre nézve az arra hivatottak és az olvasó adja meg a választ; az a tudat azonban, hogy mindent, amit e füzet keretében leirtam, csak alapos meggyőződés és gyakorlati kipróbálás után irtam, arra enged következtetni, hogy az olvasó ezeknek hasznát veheti, mert levonhat belőlük egy és más hasznos tanulságokat.

Amikor ezzel e kis füzetet szaktársaim kezeibe teszem, arra kérem őket, tegyenek kisérletet az itt leirt módozatok alapján munkálkodni, s ha ezuton eredményt érnek el, nekem is meg lesz az az elégtételem, hogy e füzet megirásával nem végeztem haszontalan munkát.

A vázlatkészités haszna.

A vázlatkészités haszna röviden kifejezve abból áll, hogy egy még oly primitiv kivitelü vázlat is, bizonyos mértékig vezérfonalul szolgál a szedésnél, azt megkönnyiti, — s figyelembe véve azt, hogy már a szedés megkezdése előtt ily módon megközelitő képét látjuk munkánknak, s annak tetszetősségéről vagy hibáiról jóelőre meggyőződést szerezhetünk, így tehát minden különösebb idővesztesége nélkül változtathatunk is rajta — jórészben biztos eredményüvé teszi.

Aki részletesebben bonczolgatja azonban a kérdést, s felette mélyebben gondolkozik, a fenti rövid meghatározást nem fogja kielégitőnek találni, daczára annak, hogy a már abban foglalt indokok is eléggé bizonyitják a vázlatkészités hasznosságát.

De nézzünk csak egy kissé a dolog mélyére. Tudjuk azt, hogy a nyomdászatban a szedő, s különösen a mesterszedő munkája nemcsak technikai, hanem tulnyomórészben szellemi munka. Fokozottabb mérvben áll ez mai napság, amikor a jobb nyomdák, jobb mesterszedők átérezve a kor szellemét, s lépést tartva a külföld ily irányu

alkotásaival, munkáikat művészi értéküekké akarják tenni, magasabb művészi szinvonalon akarják tartani. S aki csak némileg ismerős a főváros és a vidék jobb nyomdáinak munkáival, el kell ismernie, hogy eme törekvésük sikerre vezet s példát mutatva, mindinkább több és több ama hivatásukat szerető nyomdászok száma, akik hasonló szellemben óhajtanak munkálkodni.

Szemben állunk már most azzal a ténynyel, hogy a mesterszedő munkájánál nemcsak pusztán szellemi és technikai, hanem a hires-neves grafikai művészek tanitásai és alkotásai nyomán haladó művészi munkát is kell végeznie.

Ha pedig ezt tudjuk, s munkáinknál ehez alkalmazkodni is akarunk, szinte elképzelhetetlen az, hogy valamely munkánál, amely a fentemlitett követelményeknek meg kell, hogy feleljen, a vázlatkészitést nélkülözhetnénk.

Visszatérve e kis fejtegetés után első bekezdésünkre, az olvasó látni fogja, hogy az máris bővült, s hogy ahhoz máris hozzáfüzhetjük, hogy a vázlat készitésénél a mesterszedő különválasztva a munkájánál elkerülhetetlenül végzendő szellemi és művészeti részt, az egyszerü technikától, a szedéstől, ezuton szebb, jobb, művészieseb, igy te-

hát minden tekintetben értékesebb munkát produkálhat.

Ez természetes is. Csakis jól átgondolt, minden részletre kiterjeszkedő tervezet biztosithatja azt, hogy egy munka minden követelménynek, a rendelő érdekeinek csak ugy, mint a nyomda iparművészeti törekvéseinek megfeleljen.

Be is látják ezt már az arra hivatott tényezők jórészben. Kétkedők azonban mindenütt s igy itt is vannak. Érveik azonban semmisek, ami kitünik már abból is, hogy érveik koronája az, hogy a vázlat sok időbe kerül. Hogy az nem fizeti ki magát.

E füzet keretében nem lehet czél az, hogy eme lehetetlen állitásokat megczáfolni igyekezzem. Röviden csak annyit jegyzek meg reá, hogy a később elmondottakból ki fog tünni, hogy a nyomdai vázlatkészités éppen nem jár áldozatokkal, ha az szakszerüen végeztetik, s ami időt igényel, az feltétlenül felér azzal az igen gyakran nagyobb áldozatokat igénylő munkával, amit egy-egy nem sikerült munka ujraszedése, vagy csak részleges megváltoztatására is forditunk.

De van a vázlatkészitésnek egy mástermészetü, de nemkevésbbé kiváló haszna, s ez annak igen nagy oktató értéke. Ha ezt rendszeresen és következetesen végzi

a mesterszedő, szinte észrevétlenül képezi ki magát oly magas fokra, hogy a legnehezebb helyzeteken játszi könnyüséggel siklik át, s idővel nem létezik majd számára a szedésben oly eshetőség, amit egy vagy más uton leküzdeni ne tudna.

Mint tudjuk, a nyomdák mai rendszere mellett nagyon keveseknek van alkalmuk arra, hogy bennt a nyomdákban kiképezhetnék magukat a mesterszedésben; s igy sokan, akiknek különben hajlamuk és elegendő tehetségük is volna a mesterszedéshez, sohasem jutnak ahoz, hogy csak kisérletet is tehetnének, hogy mesterszedőkké váljanak.

Hát ezen a teljesen igazságtalan és a nyomdaipar fejlődését gátló rendszeren is segit a vázlatkészités. Segit azért, mert ezt nem kell okvetlenül a nyomdában végezni, sőt a kezdőknek, akiknek egy-egy vázlat átgondolására, s a részletek kidolgozására aránylag több idő kell, előnyösebb is, ha odahaza, szabad idejükben, zavartalanul végzik azt.

Az otthon való ilyen vázlatkészitéshez nem kell semmiféle különösebb berendezkedés; pár iv florposzt-papir, czeruza, vonalzó, körző s néhány legszükségesebb vizfesték, no meg a nyomda betü- és diszitő-

anyag-mintakönyve szükségeltetik hozzá, ezt pótolhatja azonban a betüöntődék mintafüzete is, amit dijtalanul lehet beszerezni.

De meg van az otthoni munkának még az a nagy előnye is, hogy kéznél vannak a kezdőnek eleinte nélkülözhetetlenül szükséges s a szakirodalomban foglalt minták, leirások, utmutatások — mert azt feltételezhetni, hogy az, aki mesterszedővé akar válni, a kellő mérvben foglalkozott már és foglalkozik folyton a szakirodalommal, s legalább két-három jó példákat szolgáltató ily folyóirat birtokában van.

Talán eléggé megvilágitva áll már most előttünk az, hogy a vázlatkészités kitartó gyakorlásával igenis módjában van minden szedőnek az, hogy jó mesterszedővé képezze ki magát. Ne zavarjon meg és ne riasszon el senkit az, hogy talán nincs alkalma arra, hogy vázlatait ki is szedhesse. Elegendő az, ha vázlatai készitésénél betartja minden tekintetben a tipografiai méreteket; az teljesen pótolja annak tényleges kiszedését, mert hát régen tudott tény az, hogy aki minden tekintetben jó és tipografiai méretek alapján készült vázlatot tud készitení, az minden esetre, és pedig egész könnyen ki is tudja azt szedni,

ha arra kerül a sor, lévén a szedés nem egyéb, mint technika.

Az eddig elmondottakkal megvilágitani igyekeztem — már amennyire a tér engedte — a vázlatkészités hasznát. Hogy az elmondottak nem meritették azt ki, természetes. Sok mindent el lehetne mondani még e czimen, de mivel ezekre a továbbiak folyamán ugy is ki kell térnem, itt nem tárgyalom azokat.

A betüöntődei anyagok használatának előnyei.

A nyomdai vázlatkészitésnél, természetszerüleg és elsősorban mindenkor azzal kell számolnunk, hogy a készitendő vázlat minden különösebb technikai nehézség nélkül, már meglevő, kész betüöntődei anyagokkal szedhető legyen. Több okból szükséges ez. Első és legfontosabb ok az, hogy a ma már mindenütt, a mesterszedőkkel szemben is, fennálló ama követelménynek, hogy a munka sokba ne kerüljön, meg tudjunk felelni. De nem kevésbbé fontos ez azért is, mivel még ama nyomdákban is, ahol az egyes munkák szebb és jobb kiállitására szivesen hoznak nagyobb áldozatokat, még ott is megkövetelik — és itt

hozzátehetem, jogosan — azt, hogy a munkát lehetőleg a nyomda birtokában levő betü- és diszitő-anyaggal készitsük el, még akkor is, ha az illető munkával szemben talán fokozottabb mérvü kivánalmakkal állunk szemben. De meg azután legtöbbször az is kizárja azt, hogy mást, mint kész betüöntődei anyagot vegyünk számitásba vázlatunk készitésénél, hogy a munka halaszthatatlan sürgősségénél fogva a rajzolásra, s az erről veendő dúcz elkészitésére nincs időnk.

Egy normálisan berendezett, észszerüen megválasztott betü- és diszitő-anyaggal rendelkező nyomdában — egyes kivételes eseteket leszámitva — alig is jöhetünk zavarba azirán t, hogy ezt vagy amazt a munkát betüöntődei anyagokkal miként állitsuk elő, hogy az minden tekintetben egységes, nyugodt, szép képet mutasson.

A betüöntődei anyagok használatának előnye legfőkép éppen abban áll, hogy ezek segélyével, figyelembe véve minden a nyomtatványnál figyelembe veendő fontos körülményt, a czélszerüséget, a szépséget, a művészieséget egyaránt, mégis aránytalanul gyorsabban, olcsóbban készithető az el, mint bármely más eljárással.

A betüöntődék manapság kifejlett mű-

vészi és technikai előnyökkel készitik termékeiket s az ujabban kiadott diszitmény-sorozataiknak mintafüzeteiben még kimerető utbaigazitást, s a tervező művész által a tervezésnél követett eszmék alapján tárgyilagos tanácsot is adnak a diszitmény mikénti alkalmazásáról s arról, hogy a tervező ezt vagy amazt a czélt, — már amily czélból a diszitmény készült — hogy és miként véli elérhetni.

Nem akarom azt mondani, hogy ezek a leirások mindenben és mindenkor feltétlenül követendőknek ismertessenek el. De bizonyos az, hogy megkönnyitik, elősegitik azt, hogy a mesterszedő a tervező művész eszméit megismerve, a diszitményt teljesebb mérvben használhatja ki, mint akkor, ha csak a saját felfogása szerint alkalmazza azokat.

Más kérdés azután az, hogy a nagyszámu példákkal is illusztrált leirásokból mennyit tesz a mesterszedő magáévá; mennyiben felel meg az saját egyéni izlésének. Mert amig a legteljesebb mérvben tanácsos az, hogy a tervező művész magasabb szellemből folyó tanácsait elfogadjuk, saját felfogásunkkal összeegyeztetni igyekezzünk; annyira káros azután az, hogy e füzetek mintái, példái szolgai utánzásra késztetik

a szedőt. A művésznek nem az a czélja a diszitmény gyakorlati bemutatásánál, hogy nyomtatvány-mintákat adjon, hanem csak az, hogy az egyes darabok mikénti alkalmazhatóságát kellően bemutassa. Teljesen a szedő izlésétől és tudásától várja azután azt, hogy a látott példák után más, ezektől teljesen elütő egészet alkosson.

Természetes, hogy ez hosszabb idejü gyakorlatot igényel, amelylyel együtt jár az, hogy a szedő izlése fejlődik, finomul olyannyira, hogy később a még oly jelentéktelennek látszó diszitménynyel is jót és szépet fog alkotni.

Számot vetve azzal, hogy nagyon kevés Magyarországon az oly nyomdák száma, amelyekben más, mint betüöntődei anyag jöhet számba az egyes mesterszedések előállitásánál, ily irányban kell magunkat kiképeznünk. Számolnunk kell azzal a körülménynyel, hogy esetleg szükös viszonyok között is alkothassunk megfelelőt. A betüöntődei anyagokkal való munkálkodás alapos megismerése után csakhamar rá fogunk jönni ennek hasznos és emellett szép oldalaira is, meg fogjuk tudni miként lehet aránylag rövid idő alatt, minden különösebb mesterkedés nélkül is és könnyen változatosat, művészieset, ujat nyujtani a sze-

désben. Egyszóval a kitartó ily irányu gyakorlat fog reávezetni bennünket arra, hogy a betüöntődei anyagok használatának előnyeit megismerjük.

Miként és mily mértékben érvényesitsük rajztudásunkat a betüöntődei anyagokkal való munkálkodásnál.

A «Magyar Könyvnyomtatás» 1. és 2. füzetében a mértani és szabadkézi rajz lett nyomdászati szempontból tárgyalva. Az olvasó az ottan leirtakból alkothat egyéniségének legjobban megfelelő véleményt arról, hogy az azokban foglalt eszközökből, módokból és irányokból melyiket válassza, de választania kell, mert az szorosan összefügg a vázlatkészitéssel is.

E helyütt csak annyiban foglalkozom a rajzzal, amennyiben az a vázlatkészitésre, s a betüöntődei anyagoknak mikénti alkalmazására befolyással van.

A rajznak a nyomdászatban, s igy a vázlatkészitésben is mindenkoron nagy szerep jutott. Bármilyen lett légyen is a könyvnyomtatásban az uralmon lévő stilus, a mesterszedőnek egy bizonyos foku rajztudás, stilusismeret, elengedhetetlen szükséglet volt, különben képtelen lett volna még

a szerény kivánalomnak is megfelelőt alkotni az időnkint meg-megujuló betü- és diszitő-anyagokkal.

Régebben, amikor még az ókori, egyiptomi, görög, római stb. épitészetből vett formák és motivumok képezték főképpen diszitményeink anyagát, az ezeknek quasi a stilusból folyó, szabályokhoz kötött alkalmazása mellett bár a rajztudás is kivánatos volt, de tulnyomórészt inkább a stilus és formaismeret gyökeres tudása volt a főkellék. Részben ugyanez áll a betüöntődék által később piaczra hozott gót, renaissance, barok és rokokó stilusu diszitményekre is. Itt azonban, s különösen a renaissance és rokokó stilusu diszitményeknél, már több tér nyilott a mesterszedő tervező-képességének és rajzoló-tehetségének. Bár ezek szedése is szabályokhoz volt kötve, mégis a rajz tekintetében is képzett mesterszedő, ezek betartása mellett és az elrendezés és szép összefüzéssel, nagyon jól és hasznosan érvényesithette rajztudását.

Már az ugynevezett szabad irány azután vonalas diszitményeivel egyenesen nélkülözhetetlenné tette azt, hogy a mesterszedő az ezen diszitmények tervezőjének az egyes darabok által kifejezni óhajtott eszméit, azok mikénti alkalmazhatóságát tökéletesen

III. számu melléklet.

„Florpost“ papiros

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

III. számu melléklet.

„Florpost“ papiros
ciceros vonalbeosztással.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Ilyen papiros 100 ivenkint postai bérmentes küldéssel
1 korona 80 fillérért kapható a
MAGYAR KÖNYVNYOMTATÁS
kiadóhivatalában
Budapest, VII., Damjanich-utcza 41., I. emelet.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

értse s azokat a diszitmény szellemének megfelelően vonalakkal tovább füzni tudja.

Sok volt ezidőkben az olyan nyomtatvány, amely szinte kirivóan hivta fel a szemlélő figyelmét a sok lehetetlen, otromba formákra, hajlitásokra, amelyek minden jó izlést nélkülözve, a diszitményt tervező intencióinak halvány sejtelme nélkül lettek ok és czél nélkül felhasználva.

Kicsinyes felfogás volt ezidőben a mindenáron litográfiai hatásra való vadászat. E körülmény sok oly dolgot követtetett el a mesterszedővel, ami egyébként eszébe sem jutott volna.

Eme izléstelenségek magyarázatát főképen a rajz nem tudásában találjuk, nem ritkán azonban az egyes mesterszedők ily irányu képességeinek tulbecsülésében is.

A rajzolás gyakoribb, bővebb alkalmazását a mesterszedésben a szabad irány idejéből datálhatjuk, amikor is az mindinkább terjedni kezdett, ugy, hogy később a modern irányt megelőző ugynevezett naturalisztikus irányban már egészen kiterjedt volt. Ezidőben kapott lábra a mesterszedők között az önálló diszitmény-rajzolás, amit más szavakkal akként is mondhatnánk, hogy akkor kezdtek elfordulni a betüöntődei diszitményektől.

Bajos volna megállapitani, hogy ezzel hozzájárultak-e és mennyiben ahhoz, hogy a naturalisztikus irányból tisztult irányelvekkel kiépülő mai modern irány megteremtessék, az azonban bizonyos, hogy az időben, amikor még maguk a betüöntődék is, amelyek a változott stilust, az uj divat parancsoló kényszere folytán hozták a piaczra ily még kiforratlan eszmék alapján készült diszitményeket s nem tudtak valami tetszetős, jól alkalmazható dolgot produkálni, eme amugy is tulzott fantáziával készült diszitményeket még lehetetlenebbekkel igyekeztek tulszárnyalni.

A mai modern irány diszitményeinek korrekt megértéséhez, helyes alkalmazásához az egyéb ismeretek mellett feltétlenül szükséges a perfekt vázlatkészitésen kivül a rajztudás is és pedig fokozottabb mértékben. Tudatában vannak ennek az illetékes tényezők, s az eziránybani haladást már hosszabb idő óta rajzkurzusokkal igyekeznek elősegiteni. Jóllehet a rajzkurzusok egy része jó eredményekkel járt, tulnyomó része azonban nem hozott oly eredményt, amelyet várni lehetett. Ennek oka pedig az, hogy a rajzkurzus nem állt szoros viszonyban a nyomdászattal, nem volt tekintettel arra, hogy mit és hogyan kell a nyomdász-

nak rajzolni tudni, hamis uton járt s igy szükségszerüleg hamis eredményre vezetett.

Bár lényeges szükséglet a nyomtatványok művészies, korrekt kiállitása érdekében, hogy a rajz a mesterszedésben minél nagyobb mértékben jusson érvényre, mégis az a mód, amelyet manapság sokan ennek eszközlésére használnak, sem jónak, sem czélravezetőnek nem mondható.

Hogyan is használja fel manapság a legtöbb szedő rajztudását munkájánál?

Kilenczven százaléka a szedőknek, ha rajzolni tud, vagy ha már csak felteszi magáról, hogy tud, okvetlen azon kezdi, amin tulajdonképpen — és pedig csak a legjobb esetben — végeznie kellene, hogy önállóan alkot magának diszitményeket, amelyekhez növényi, állati motivumokat dolgoz fel, stilizál a lehetetlenségig, arról nem is szólva, hogy egyik-másik még az emberi alakokkal is megpróbálkozik.

Magában véve azt, hogy ily munkával foglalkozik, gáncsolni nem lehet, mert kétségtelen, hogy izlése, látóképessége, arányismerete ily módon finomul, de nagyon is kérdéses az, hogy vajjon helyes és czélravezető-e az, ha az ilyen, csak kisérletnek nevezhető rajzokat nyomtatványok diszitésére használ fel.

A rajzolás csakis akkor engedhető meg, ha az illető mesterszedő, a perfekt rajzoláson kivül bir a kellő természetrajzi előképzettséggel, s a rajzon felhasználni szándékolt motivumoknak megfelelően ismeri a növény- és állattant, ábrázoló mértant, minden tekintetben jól érti a szabadkézi rajzot, s az emberi alakok rajzolásánál pedig az anatomiát. Ez utóbbival nagyon is tanácsos azonban egyáltalán meg sem próbálkozni.

Lehetnek, sőt vannak is ilyen magasabb rajztudással biró mesterszedők, s ha ezek ily irányu tudásukat, mérsékelt határok között sikdiszitmények alkotására használják fel, a nyomdászatnak csak használnak vele.

Bizonyos az, hogy az olyan mesterszedő, aki az előbb emlitettekkel kellő mérvben tisztában nincs, nem alkothat oly elfogadható dolgot, legyen különben még oly ügyes rajzoló, hogy az művészeti szempontból egy vagy más tekintetben kifogásolható ne legyen.

Holmi nagyon is kétes dicsőségen kivül semmi más haszna sincs annak, hogy ilyen hibás, művészietlen rajzot használjunk fel munkánkhoz.

Még csak az az indok sem áll fenn, amit

gyakran hallani, hogy ily módon olcsóbban jutunk a diszitő-anyaghoz. Mert eltekintve attól, hogy ezek rajzolása, vágása, a szükséges lemezek, az esetleges elrontás stb. mind tekintélyes anyagi áldozatokkal járnak, még az a hátrány is fennáll legtöbbször, hogy másodszor ezeket már aligalig használhatjuk fel.

Ha valaki még a saját ideáját viszi ki ily módon, még az előbb elmondottak után is érthető, s ha a kellő határok között mozog, megengedhető, de már azután egyenesen beteg kinövés az, amikor egyes betüöntődék diszitményeinek több-kevesebb átformálása, s legtöbbször elrontása utján igyekeznek eredetinek nevezett alkotásokat létesiteni.

Mindez a ferdeség pedig a rajztudásnak a nyomdászatban való mikénti felhasználásának hamis értelmezéséből ered.

Ugy az egyes mesterszedők, mint nem ritkán maguk az ily rajzkurzus-vezetők is, a rajzot mint czélt tekintik. A hiba pedig ebben van.

A mesterszedésben, s ezzel a vázlatkészitésben is, a rajzot csakis mint eszközt tekinthetjük, amely bár tán több és magasabb fokot és helyet igényel a szedésnél a többi ily eszközök érvényesülésénél, de

azért bizony az ezeknek egyikét sem pótolhatja.

Az pedig, hogy egyáltalán szükség van-e az ilyen alkotásokra, a mai szinte tulsok, minden izlés és kivánalomnak megfelelő, s nagynevü művészek által alkotott jobb betüöntődei diszitmények mellett, kérdés tárgyát sem képezheti. A logikus válasz mindenesetre nemmel felelne. Kivételt képeznek természetesen amaz esetek, amikor egyáltalán nem áll oly diszitmény rendelkezésünkre, amelyet valamely uton-módon elfogadhatóan alkalmazhatnánk.

Mint ilyenekről kell megemlékeznem a magyaros diszitményekről. Ilyen betüöntődei anyagunk bizony vajmi kevés van, s a kevés közül is csak egyes soros diszekről mondható el az, hogy valamelyest használhatók.

Egészen másképp alakul azután a helyzet az olyan mesterszedőnél, aki a rajzot nem mint czélt, hanem mint eszközt tekinti. Kiműveli ugyan magát a rajzolásban lehető magas fokig, de nem azért, hogy ezen a réven azután versenyre keljen az olvasó által is bizonyára jól ismert nagy grafikai művészekkel, mint pl. Eckmann, Burne-Jones, Walter Crane, Hupp, Klinger, Bürck, Adams, Keune, Behrens, stb.

stb., akik mai diszitményeinknek jó részét alkották, hanem igenis azért, hogy az ezek által rajzolt s az öntődék révén rendelkezésünkre bocsátott diszitmények az ő szellemükben, az esztétika, a jó izlés kivánalmainak megfelelően használhassa fel.

Az ilykép gondolkodó mesterszedőt képessé teszi rajztudása tisztán betüöntődei anyagokkal is oly mintaszerü, művészies, tetszetős munkák alkotására, amelyek, a mellett, hogy aránytalanul kevesebbe kerülnek — amit végre is ma már figyelmen kivül hagynunk nem lehet — határozottan felveszik a versenyt az önalkotta diszitményekkel készült nyomtatványokkal és pedig feltétlenül sikerrel.

Téves állitás az is, hogy csakás saját rajzai segitségével alkothat a mesterszedő olyat, amelybe egyéni izlését is beleönthetné.

Nem ez az egyedüli mód, sőt ez az ily módok között a legnehezebb.

Az ügyes, képzett mesterszedő a ma már rendelkezésre álló univerzális használhatóságu betüöntődei diszitő-anyagokkal igenis alkothat olyat, amely a sablontól menten, eredeti módon tünteti vissza eszméit és egyéni izlését.

Szükséges tehát, hogy a rajzolást kiki

tehetségéhez képest kisebb vagy nagyobb mértékben elsajátítsa, de csak azért, hogy e tudása a betüöntődei anyagokkal való munkánál, azok miként való összeállitásánál, egybekapcsolásánál segitségére legyen, oly módon, hogy az esetleg egész apró darabkákból is egy harmonikus, művészies egészet legyen képes alkotni.

Amig a rajzot mint eszközt használjuk munkánknál, annak csak használhatunk, ha azonban tullépjük azt a határt, amely a szedőt a rajzolótól elválasztja: munkánk sikere koczkáztatva van.

Ha valaki azonban minden tekintetben perfekt, ám próbálkozzon meg a diszitményrajzolással, idővel tán szép eredményeket fog tudni felmutathatni, művészeti szempontból azonban valami ujat, különlegeset csak a legritkább esetben hozhat. Mert bizony nem hagyható figyelmen kivül az, hogy mi, akik egész nap, egész héten át a nyomdához vagyunk kötve, nem rendelkezünk sem idővel, sem alkalommal arra, hogy az ily művészi becsü rajzok egyik alapfeltételét képező, s a természet világából vett eredeti motivumokat szerezhessünk, azoknak életét, elváltozásait, különféle helyzetét megfigyelhetnénk. Már pedig ez fontos követelmény.

Összehasonlitva a mi helyzetünket a betüöntődék s igy közvetve a mi számunkra is alkotó művész szabad és minden kényszertől ment helyzetével, azéval, akinek idő és alkalom elég van adva arra, hogy szépet és jót alkothasson, a legmesszebbmenő előképzettségekkel rendelkezik, mestere a rajzban és festészetben ismert különféle technikának, eljárásoknak, bizony be kell ismernünk, hogy a diszitményrajzolás nem lehet a mesterszedő hivatása.

Viszont azonban felhasználhatja a mesterszedő rajztudását akkor, amikor valamely a munkájához szükséges kisebb gyári jelre, monogrammra, s ehhez hasonló egyszerübb dolgokra van szüksége, vagy pedig amikor egy-egy sor vagy diszitmény kiséreteképen az alaplemezre kell egyet-mást rajzolnia.

Ugy ezen a téren, nemkülönben a betüöntődei diszitmények művészies, izléses és helyes felhasználásában oly tág tér nyilik a rajztudás alkalmazásának, hogy ez még a legambiciózusabb és legtehetségesebb szedőt is kielégitheti, s ha erről valaki a gyakorlat utján meggyőződést szerez, be fogja látni, hogy teljesen felesleges erejét oly munkára pazarolni, amelynek kimenetele kétes eredményü, mikor ugyanazon czélt sokkal egyszerübb uton is el lehet érni.

Összegezve már most az ezen fejezetben elmondottakat, végeredménykép arra a következtetésre kell, hogy jussunk, hogy a rajztudás a mesterszedésben s igy a vázlatkészitésben is bizony igen fontos kellék, azonban csakis mint segitő eszköz. De levonhattuk azt a tanulságot is, hogy a rajz bevonása arra kell, hogy szolgáljon, hogy ezuton vázlatunk, amelyet akár nagyobb, akár kisebb diszitő-darabokból kell majd összeszednünk, egységes képet mutasson, hogy ne legyen darabos, hanem arányosan, a szemnek jólesően legyenek az egyes darabok felszedve, a vonalakkal való összefüzés pedig folyékony, ne erőszakolt, hanem természetes legyen.

Élénken illusztrálja eme igazságokat az 1-ső ábrán látható diszitmény-alkalmazás. Tele hibával, minden izlés és logika nélkül van itt aránylag kicsiny területen kilencz meglehetős nagy diszitmény-darab összehalmozva. Nézzük csak részletesen a hibáit. Mindenekelőtt végtelenül izléstelen és rossz az, hogy az egésznek egy lehetetlen, bizonytalan formája van, olyan, mintha minden perczben össze akarna dőlni. Nem kevésbbé visszatetsző rajta az, hogy egy alapvonalat, amelyen az egész nyugodhatnék, nem tartalmaz, de annál jobban hasonlit

a füzfához, amikor azt a vihar össze-vissza czibálja. Nincs egy egyenes, nyugodt vonala, amelyen a szem megpihenhetne. Változatosat azonban nyujt, mert mig pl. az 1 számmal jelzett darabokon a virág vizszintesen fekszik, addig a 2 számu darabon már felfelé törekszik. Lefelé indulva azután mindinkább keskenyebb lesz a szedés, hogy lenn, a 3 számu darabok forditott alkalmazásával, s a 4 számuak hozzátoldásával a viharral együttjáró villámokat illusztrálja. Ha azután még figyelembe vesszük az üres oldalrészszel szembehelyezett nehéz alsórészt, s a még tömörebb felsőrészt, betelik az a kép, amelyet ez ábráról festhetünk.

Nyomdásznyelven mindezekre azt mondhatnók, hogy aki ilyen munkát végez, az nem tud szedni. Pedig ez téves meghatározás. Szedni tud az illető, mert hisz a forma tán a legpontosabban van kizárva, amire abból lehet következtetni, hogy az egyes darabok vonalai pontosan egymáshoz illenek, sőt még az 1 és 2 sz. darabok kifutó vonalai közti különbséget is sikeresen leküzdötte.

Azonban nem tud rajzolni, nem ismeri a diszitmények szellemét s mindazt, ami arra vonatkozólag e fejezetben elmondatott.

Körülbelül a 2. ábrának mintájára módositaná azután az a szedő e munkát, aki csak némileg is ismeri a növények természetraj-

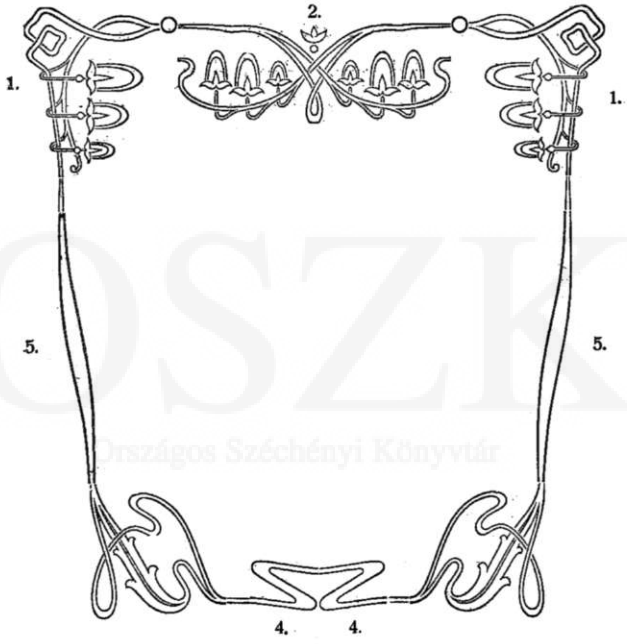

1. ábra.

zát, s az ékitményes rajzolásban is bir egy kis gyakorlattal.

Mint látjuk az 1. ábrán felhasznált diszitődarabok alig fele részével, sokkal tetszetősb,

sőt kifogástalannak mondható keretezést létesithetünk. Kifogásolható benne az, hogy az alsó diszitmény-darab, mivel annak ki-

2. ábra.

futó vonala $^1/_8$-petit képü egy kis kör segitségével füzetett össze az egésznek $^1/_4$-petit képü vonalával. Ez azonban, tekintettel alig észrevehető voltát, s azt, hogy az

egészre nem gyakorol bántó befolyást, továbbá azt, hogy a diszitmény-sorozat, a melyből ez szedve van, nem tartalmaz átmeneti összekötő darabot, jó megoldásnak mondható.

Ha már most láttuk, hogy ily kicsiny, gyengéd képü diszitmény-darabok helytelen és logikátlan alkalmazásával is mily rosszhatásu egészet kapunk, elképzelhetjük azt, hogy mennyire befolyásolhatja a rajztudás hiánya munkánkat akkor, mikor nagyobb s tán erősebb képü diszitmény-darabokkal munkálkodunk, amikor is a rossz, a hiányos összefüzés, a helytelen alkalmazás még kirivóbban fog szembetünni.

Ugyanez áll, de még fokozottabb mérvben akkor, amikor a mostanság már igen elterjedt, s általánosan jól használható nagyobb, önálló diszeket (vignettákat) füzünk össze valamelyes diszitménynyel vagy vonalakkal. Itt már azután a kellő rajztudás nélkül abszolute nem végezhetünk jó munkát. Mindenesetre az alkalmazni óhajtott nagyobb diszitmény-darab (vignetta) rajzát kell ilyenkor elfogadnunk irányitóul, s a továbbfüzést, a keretezést az ennek leginkább megfelelő rajzu diszitménynyel vagy vonalakkal kell eszközölnünk, hogy igy a vignetta fölé, alá vagy köréje csoportosuló

disz azt a benyomást keltse, hogy az mintegy ebből folyik, hogy ezzel egy.

Sokan ama tévhitben vannak eme vignetták alkalmazásánál, hogy ezek dus keretezést kivánnak. Épp ellenkezőleg áll a dolog. E vignetták legtöbbje, ügyes elhelyezés és a kellő hatásu sorcsoportositás mellett alig egy kis vonaldiszt igényelnek, mivel önmagukban is elegendő mértékben diszitő hatásuak. Okkal-móddal azonban alkalmazhatunk bővebb diszitést is, de persze csak olyankor, amikor azt a hely tulbősége indokolttá teszi.

A 3-ik ábrán láthatunk ilyen vignetta-alkalmazást.

A rendelő kivánsága az, hogy ugy a felső részen alkalmazott, nagyobb kliséjéről stereotypia utján nyert öntvényből kivágott gyári részlet, mint az alsó disz alkalmaztassék. Nem indokolatlan és nem is kivihetetlen kivánság. A szedőt azonban szabad cselekvésében némileg korlátozza. De mivel az ily kivánságok — különösen a merkantil-munkáknál — nagyon gyakoriak, a szedőnek vérteznie kell magát ezzel szemben is.

A 3-ik ábra szemlélésekor azt fogjuk találni, hogy az nem éppen csunya, vagy rossz, sőt egy kis jóakarattal tetszetősnek

3. ábra.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

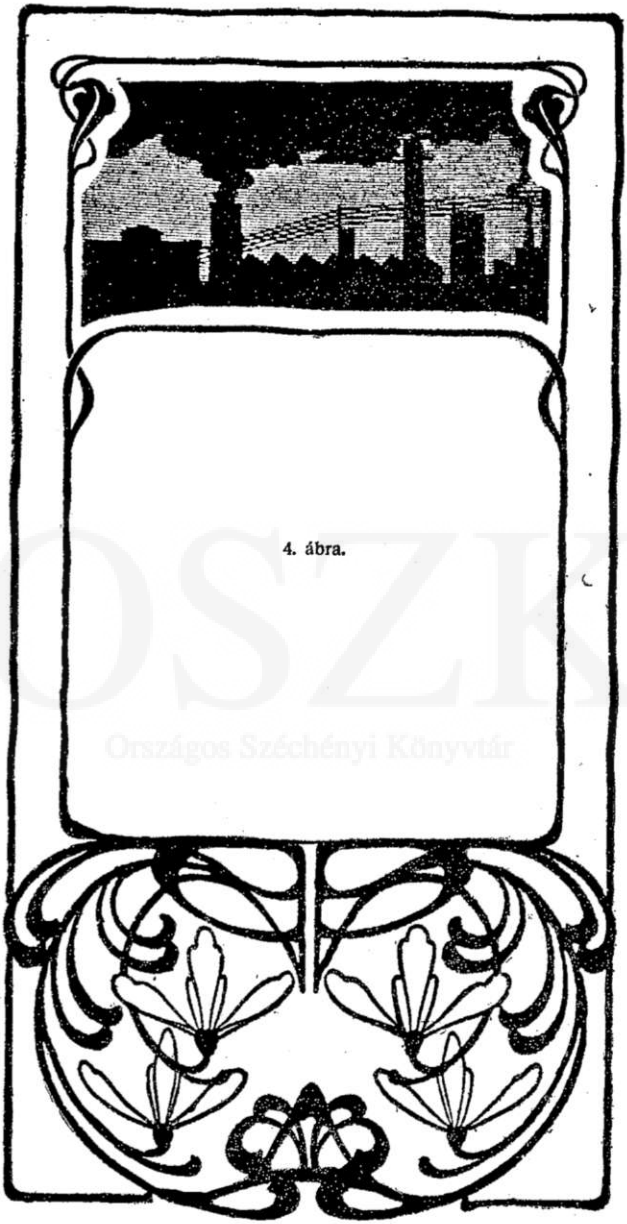

4. ábra.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

is mondhatnók. De az mindenesetre első sorban szembe fog tünni, hogy darabos, nyugtalan. Ez pedig a már elmondottakban leli magyarázatát; abban, hogy a szedő nem tud rajzolni. Okulásul vegyük csak sorra azokat a hibákat, amelyek e különben tetszetős dolgot értéktelenné teszik. Az alsó rész, a vignetta nyugodt, kellemes hajlásu vonalaival nem áll kontaktusban, sőt nagy ellentétben van a felső rész gilisztaszerü czikk-czakkos disze,amely egyszersmind kellemetlenül befolyásolja a közötte minden támasz nélkül elhelyezett gyári részletet. Ez utóbbi ilyetén alkalmazása is rossz, mert nem lévén alul támasztéka, azt a hatást kelti, mintha le akarna esni. Az egész keretezés összefüggés nélküli több darabból áll, s a vignettával való összekötése a legprimitivebb. Egyszóval hiányzik belőle a rajz, ami azután tönkre is silányitja.

A 4-ik ábra ugyane feladatot igyekszik megoldani. Természetesen a rajz alapján. Ebből folyólag azután első sorban mellőzi a tulsok és nyugtalan diszitő-darabokat, s inkább az egyszerü vonalat veszi igénybe. A gyári részletet, s az összefüggést, bár egy kissé fáradságosabb munkával, mint a 3. ábrán eszközöltetett, oly módon viszi ki, hogy a nyomtatvány képe egységes egé-

szet mutat. Általában alapelvül az szolgált a 4. ábránál, hogy az egész diszités az alsó részből induljon ki, s azzal harmonikus legyen; ami ha azt tüzetesen vizsgáljuk, sikerültnek mondhatunk.

De ez csak egyik része a kérdésnek. A másik, a nemkevésbbé fontos az, amikor a szedő vázlatánál valamely tárgyi vonatkozásu rajzot használ fel azért, hogy annak szövegét mintegy illusztrálva, érthetőbbé, esetleg érdekesebbé tegye. Az ilyen esetekben természetszerüleg meglehetősen szükre szorul az eshetőség, hogy egyes apróbb diszitő-darabokból szedhetnénk azt, amit vázlatunkon papirra rajzoltunk. Bár rég elmultak már azok az idők, amikor egyes mesterszedők egész képeket szedtek vonalak és pontokból, mégis mai nap is van rá eset, hogy egyes egyszerübb rajzu ábrákat vonalak vagy diszitő darabok segitségével állit elő a mesterszedő.

Egy ilyen tárgyi vonatkozásu kis rajznak betüöntődei anyagokból való összeállitását mutatja az 5. ábra.

Jóllehet arra, hogy a mesterszedőnek ily tárgyi vonatkozásu dolgokat szedni kelljen, nem gyakran jut alkalma, mert hisz az ilyesmi, szintén az öntődék részéről elegendő számban áll rendelkezésére, de azért

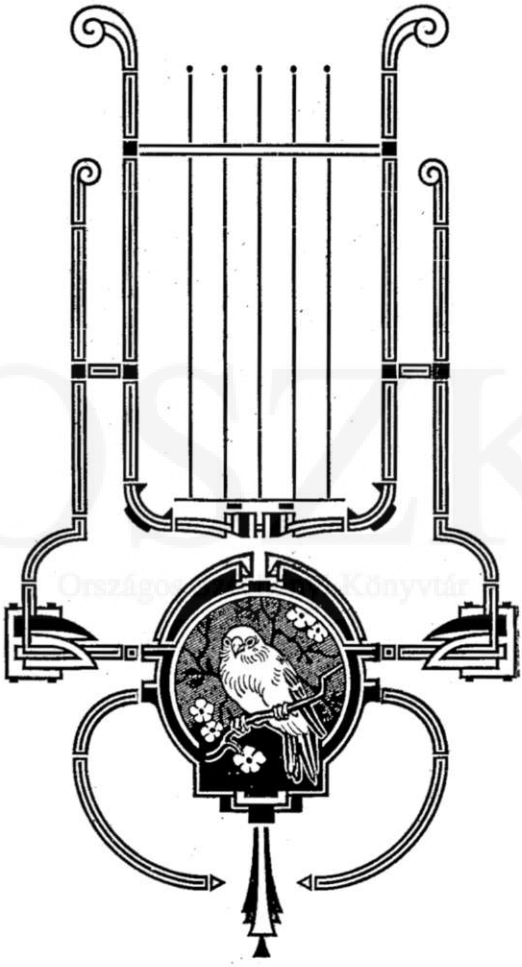

5. ábra.

OSZK Országos Szechenyi Könyvtár

nagyon is ajánlatos, hogy rajztudásának ilyeténképeni alkalmazásában is kellő jártassággal birjon, mert ez a tudása is előbbre segiti, lehetővé teszi azt, hogy nem sablónos uton-módon, szépet alkothasson. De meg azután nem is mindig áll az ilyesmi éppen a kellő nagyságban rendelkezésre, amikor azután megbecsülhetetlen előny az, ha a rajzolásnak, illetve a rajzolás alkalmazásának ezt a módját is ismerjük.

Szólnom kell még arról is e helyütt, hogy mennyiben bir befolyással és mennyire hasznos a mértani rajznak ismerete a vázlatkészitésnél. A mértani rajz igén hathatós segédeszköze a vázlatkészitésnek, olyannyira, hogy nagyon gyakori az eset, amikor egyenesen reá vagyunk utalva. A nyomdai vázlat természetszerüleg mindenkor valamely mértani idomnak keretében mozog. A szöveg maga legtöbbször bizonyos mértani testet tölt be, amelyhez arányosságban kell, hogy simuljon a keret, a disz. A mai modern irányu nyomtatványoknál pedig — mint tudjuk — a diszitménynek a diszitésen kivül nagyon gyakran az a hivatása is van, hogy a szöveg esetleges aránytalanságait kitöltse; a szedés képének egyöntetü, zárt formát adjon.

A mértani rajz igénybevételének a vázlatkészitésnél sokféle haszna van. Nagy előnyt biztosit ez azirányban, hogy vázlatunkon helyes, arányos térbeosztást tudunk létrehozni. Ez pedig a nyomtatványnak legfőbb éltető eleme.

Diszitményeink tulnyomó többsége valamely mértani idomot tölt be; az ezekből tervezendő vázlat, bizonyos mértékig, szintén mértani alapformát igényel; s ha vázlatunkat ily alapra épitjük fel s kis jó izlést viszünk bele, ugyszólván biztosithatjuk annak sikerét.

De nagy haszna van a mértani rajz alkalmazásának a sorok nagyságfokozatainak beosztásának, elrendezésének megállapitásánál is.

Lássuk csak idevonatkozó ábráinkat. Az I. számu többszinü melléklet akár boritéк, akár pedig előzékpapirosul használható mintát mutat. Tisztán betüöntődei anyagokkal készült és pedig szigoruan a mértani rajz alapján. Két egyszerü idom, a kör és a négyszög kombinációjából, — segitségül véve még az egyenes vonalat, — alakult ki ezen végtelenül könnyü szedéstechnikáju dolog. A mértani rajz segitségével, annak különféle idomait alaprajzul felhasználva, ezer és ezer változatban ké-

szithetünk ilyet — egyszerü kis körzetdarabkákkal, vagy akár kis négy és háromszögecskékből, téglányokból, fél és egész körökből (□ △ ◠ ▭ ○) amilyenek még a legegyszerübb berendezésü nyomdáknak is birtokában vannak.

A 6. számu ábra kis hirdetést mutat. Vonaldisze mértani rajzu kombináczió. Eredetije kétszinben (fekete, vörös) nyomva élénk hatással emeli ki és állitja előtérbe

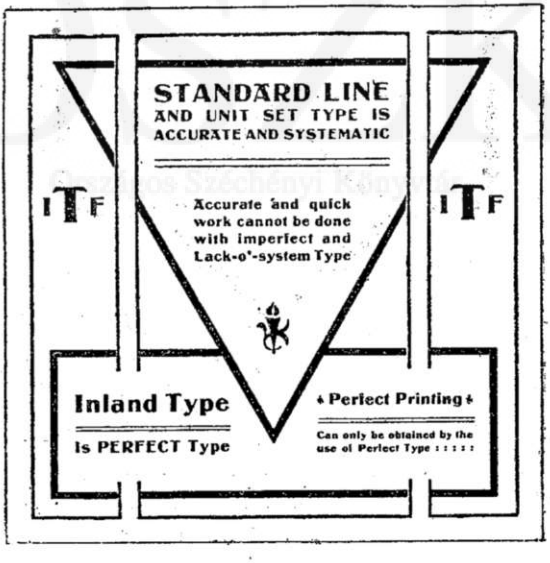

6. ábra.

7. ábra.

a szöveget, amit főleg azzal a szokatlan, nem mindennapi elrendezéssel ér el, amelyet a szemlélőben a különben diszkrét vonaldisz közé könnyedén odavetett erős vonású háromszög kelt fel.

Az olvasó előtt bizonyára ismeretes az, hogy éppen a hirdetésszedésnél kell napról-napra uj meg uj hatásu dolgokat produkálni a szedőnek. Kitünő segitő itt a mértani rajz, amit bizonyit ama ezer és ezer ily irányu hirdetés, melyet — különösen angol és amerikai — lapokban alkalmunk van szemlélni.

De amennyire alkalmas a mértani rajz ugy a vonalakkal kombinált diszitményekkel, mint a tisztán vonal-diszszel való vázlatkészitésnél, illetve szedésnél csakugy felhasználhatjuk azt egyes soros diszek (7. ábra), valamint az egyes kisebb diszitődaraboknak egy csoportba való alkalmazásánál is.

Sok-sok oly példát lehetne még felhozni, amely mindazt igazolhatná, hogy mily fontosságu a diszitményezésnél az, ha a szedő azt a kellő rajztudásának igénybevételével végzi.

E szük, kis fejezet keretében természetszerüleg nem lehet kimeriteni e kérdést. De annyit már az itt tárgyaltakból is megállapithatunk, hogy a szedő akként használhatja fel rajztudását legértékesebben, leggyümölcsözőbben, ha azt a betüöntődei diszitmények minél helyesebb, tetszetősebb, művésziesebb alkalmazására forditja.

A nyomdai vázlatkészités technikája.

Vázlatokat a mesterszedő két czélból szokott készíteni: saját használatára, vagy a megrendelő részére.

Az első esetben az adott nagyságu papiroson ugyszólván csak körvonalozza az agyában született eszmét, s elhagyva minden aprólékos diszt, csak a rendelkezésre álló sik felosztását tünteti szem elé néhány vonással, s a főbb sorok s az esetleg használandó embléme vagy más nagyobb diszitmény-darab levonatát ragasztja fel a tervezett helyre.

A második esetben a szedő feladata nehezebb, amennyiben a megrendelő szeme elé kerülő vázlat már bizonyos határozott alakot kell, hogy öltsön, a főbb sorok, s a felhasználandó diszitmények kellően kifejezésre kell, hogy jussanak, hogy a megrendelő már a szedés megkezdése előtt láthassa, mit fog kapni, s már akkor, amikor az még nem ütközik különösebb akadályokba, megtehesse kifogásait, s esetleges kivánságai könnyebben teljesithetők legyenek.

Hogy azonban a vázlatkészités gazdaságos módon legyen eszközölhető, hogy az arra forditandó idő ne haladja tul azt a

mértéket, amelyet e czélra a nyomda anyagi érdekeinek sérelme nélkül szánhatunk, szükséges mindenekelőtt, hogy a vázlatkészitésnél használandó anyagokkal és eszközökkel, az azokkal való könnyü és gyakorlatias munkálkodással tisztába jőjjünk.

1. A vázlatkészitéshez szükséges eszközök.

A nyomdai vázlatkészitésre legajánlatosabb a II. sz. mellékletként bemutatott «Florpost» elnevezés alatt ismert papiros. Előnye különösen abban áll, hogy teljes átlátszóságánál fogva nagyon megkönnyiti az egyes diszitő-daraboknak, iniciáléknak, sőt egész soroknak a nyomda mintakönyvéből való átvitelét. Különösen szembetünő a papiros praktikus értéke akkor, ha valamelyes keretezést kisebb diszitő-darabokból kombinálunk, amikor is a papirnak az illető diszitődarabra való egyszerü reátevésével is láthatjuk annak hatását, s igy anélkül, hogy a diszitő-darabok időtrabló rajzolgatásával foglalkoznunk kellene, megitélhetjük, hogy az helyes-e, jó-e, s ha ennek alkalmazása kielégitőnek látszik, pár pillanat alatt átvisszük azt papirosunkra; mig nem tetszés esetén ugyanily módon, gyorsan és biztosan kereshetjük ki a diszitmény-sorozatból

az oda leginkább megfelelő darabot. E papir amellett, hogy — könnyüségénél fogva — olcsó, nem okoz a vázlatkészitésnél semmiféle tekintetben sem akadályt, amennyiben egyforma könnyedséggel eszközölhető rajta ugy a czeruzával, mint a tussal, valamint a vizfestékkel való munka. Ez utóbbinál különösen a nagyobb területü alapok kifestésénél azt fogjuk tapasztalni, hogy a papir, aszerint, hogy a festéket bővebben vagy mérsékeltebben hordtuk fel rá, természetszerüleg ránczos lesz; ez azonban száradás után teljesen eltünik, mert a papir visszanyeri simaságát.

A III. számu melléklet ugyane papirost mutatja be, de pontosan cicerós beosztásu vonalzással. Mértani rajzu vázlatkészitésnél, vagy amikor vonalas diszt használunk, általában pedig a saját használatunkra szánt vázlatoknál, de főleg kezdőknek megbecsülhetetlen segédeszköz ez, melynek igénybevétele mellett megkimélhetjük magunkat a méregetésekkel járó nagy munkától, de egyszersmind lehetővé leszi azt, hogy még a legkomplikáltabb vázlatunkat is pontos typographiai méretekre készithessük.

Természetes, hogy a «Florpost»-papiros csak a fehér és — s tekintve, hogy ezt ugy-

szólván valamennyi gyengébb szinárnyalatban gyártják — a gyengébben szinezett papirosokon nyomandó munkák vázlatkészitésénél jöhet figyelembe; az erős szinárnyalatu vagy egész sötét papirosoknál leghelyesebb a tervezést az eredeti papiron eszközölni.

Szükséges azután lehetőleg 3-féle czeruza: kemény, középkemény és puha. A keményet a sötétszinü papirosokon eszközlendő vázlatkészitésnél — később megmagyarázandó módon — használjuk. A középkeményet és puhát egyaránt és szükségszerint az alapvonalak és a rajz meghuzására használjuk. Ajánlatos, hogy legalább e két utóbbiból 2—2 darab legyen birtokunkban, s hogy ezeket a munka megkezdése előtt jól meghegyezve tartsuk készletben.

Jól hegyezett czeruzát ugy kapunk, ha a fa alkatrésznek késsel való eltávolitása után a grafit-részt finom üveg-papir segitségével élesre köszörüljük.

Egy kisebb, kb. 25—30 cm. hosszu, és nagyobb, kb. 50—60 cm. hosszu vonalzó kielégiti az ily irányu szükségletet; de nagyon sok esetben szinte nélkülözhetetlen egy jó körző-készlet.

A vázlatok szinezéséhez továbbá vizfes-

tékekre, vagy szines krétára van szükségünk. Bár a saját használatunkra készülő vázlatoknál megfelelne esetleg a szines kréta is, mégis inkább ajánlatos a vizfestékek használata. Olcsóbb is, praktikusabb is; mert ha a vizfestékekből csak a legszükségesebb szineket szerezzük is be, módunkban van ezek keverése utján a szinelőállitást a végletekig fokozni, addig a szines krétát csak a maga természetességében használhatjuk: minden szinre más és más krétát. De vannak esetek, amikor a kréta viszont jó szolgálatokat tehet és pedig különösen akkor, ha pl. valamely kisebb vagy nagyobb szines, esetleg alapnyomattal ellátott falragasz-vázlatot készitünk, stb.

Vizfesték, aszerint, hogy mire használják, sokféle van a kereskedelemben. A mi czélunkra teljesen megfelel az Anreiter vagy más hasonló gyártmányu technikai gombfesték, melynek egyes darabja részben 6 fillérbe, részben 10 és 15 fillérbe kerül. A könnyü, gyors munkálkodás szempontjából szükséges, hogy e vizfestékekből, a három alapszinen: tiszta sárga, vörös és kéken kivül a másod- és harmadrangu szinekből is beszerezzünk néhányat és pedig: sárgás-narancs, vöröses-narancs, czinóber, bibor, viola, ultramarin, kékeszöld, zöld, és

czitromzöld. Az egyes szinek megtörésére és sötétitésére egyaránt kell a fekete; mig világosabbá tételére és az alapszineknél pótlásul a fehér szin. Ez utóbbiból ajánlatos 3—4 darabot beszerezni, mivel ennek használhatósága a vázlatkészitésnél sokoldalu előnyökkel jár. Végezetül, nem ritkán, jól használhatjuk még az aranyfestéket is.

E festékkészletet nehány festék-csésze, 3—4 különféle nagyságu ecset, 2—3 rajztoll, egy tuczat rajzszög, s egy kis üveg jobbfajta folyékony tus egészíti ki; de ajánlatos egy negyedrétü rajztábla beszerzése is.

Ezek volnának tehát az eszközök, amelyek a vázlatkészitésnél nélkülözhetetlenek. Természetes, hogy annak, aki a vázlatkészités szép, nemes és hasznos munkáját alaposan meg akarja ismerni, mindenekelőtt az eszközökkel való bánásmódot kell jól elsajátitania. De ez nagyon könnyü dolog; a nehezebb és hosszabb gyakorlatot, sőt az idevágó szakirodalom tanulmányozását is igénylő munka a szinek és azok keverésének ismerete. Tekintve, hogy ilyen — alaposan megirt — tanulmányok* vannak már szakirodalmunkban, nem okoz különösebb nehézséget annak többszöri átolvasása; a többit majd meghozza a gyakorlat.

* Fuchs Zs.: A szines festékek a nyomdászatban. Pallas. 1903.

2. *A vázlatkészitésről általában.*

A vázlatkészités megkezdése előtt számolnunk kell minden körülménynyel; de egyik leglényegesebb dolog az, hogy a nyomda betü- és diszitő-anyagával teljesen tisztában legyünk, mert az munkánkat nagy mértékben megkönnyiti. Szükséges továbbá, hogy a gépmesterrel, illetve a nyomóval egyetértőleg készitsük el vázlatunkat, véleményüket kikérjük ugy a szinezésre, mint a nyomásra vonatkozólag, hogy igy a munka tökéletes kivitelét biztositsuk; mert ha ezt nem tennénk, nagyon sok esetben megnehezitenénk az ő munkájokat, ami természetszerüleg a munka rovására megy. Előnyös mindenképpen az, sőt elengedhetetlen, hogy szedő és nyomó egyetértően működjék közre egy-egy vázlat helyes kivitelében, mert csak igy lehet az jó és tökéletes.

A vázlat készitésénél első sorban mindig a szöveget igyekszünk jól elhelyezni, s ha ez irányban megállapodtunk, kiválasztjuk az annak leginkább megfelelő betüfajt s leszedjük a fősort, ha ez megfelel, a szöveg többi részét arányosan köréje csoportositjuk. Csak ezután gondolhatunk a diszitményekre. Fő elvünk legyen itt, hogy

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

IV. MELLÉKLET

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

ez a felhasznált betüfajjal lehetőleg összhangzásban legyen. Ezt megkivánja a munka stilszerüsége. Ecsetvonásu betükhöz lehetőleg ecsetvonásu diszeket, tollvonásu betükhöz ellenben tollvonásu diszitményeket kell használnunk. Ékes bizonyitékát látjuk ennek a közelebbi idők betüöntődei termékeinél, ahol is már az egyes betüfajokhoz azoknak mindenben megfelelő diszitőanyagot is készitenek, mint pl. az Eckmann, Behrens, Makart, Herold, Hohenzollern, Ver Sacrum és sok más betüfajnál, amelyeknek mindegyike külön-külön rendelkezik a betü vágásához mért diszitő-anyaggal, megkönnyitve ezzel a mesterszedések valóban stilszerü kivitelét. Sajnos azonban, hogy az ily teljes betü- és diszitő-anyaggal ma még nagyon kevés hazai nyomdánk dicsekedhetik s igy nagyon sokszor jobb gondolkozásunk ellenére is meg kell alkudnunk az «ahol nincs, ott ne keress» elvével. Ilyenkor azután nem marad más hátra, mint hogy legalább a betü- és diszitő-anyag között való vastagsági arányt a jó izlésnek megfelelően oldjuk meg, még pedig ha máskép nem menne: akár a szinezéssel is, és pedig aképpen, hogy az erősebb betüket vagy diszitményeket gyengébb szinnel, a világosabbakat élénkebb szinnel nyomjuk.

Törekedjünk mindenkor a lehető egyszerüségre, mint amely mindenkoron a legszebb is. A kierőszakolt feltünőség nyers hatásu — nem szép.

Jegyezzük azt meg magunknak jól, hogy csakis az olyan munka lehet mintaszerü és érhet el jó hatást, amely feltétlenül helyes, reális alapokon épül fel, s a hatás ott, ahol nem természetes uton, hanem mesterkéltséggel jelentkezik, éppen ellenkezőleg a czéllal, visszatetszést fog szülni.

Bármily egyszerü munkát készitsünk is, igyekezzünk azt ugy előállitani, hogy már az első pillanatban észrevehesse az, aki kézhez kapja, hogy ki és mit akar azzal kifejezni. Nagyon hálás dolog e tekintetben a szemléltetés, vagyis az ajánlott czikknek klisé utján való reprodukálása. Egyszóval. az előállitással kell elérnünk azt, hogy az illető nyomtatvány ne kerüljön olvasatlanul a papirkosárba.

De ne hagyjuk figyelmen kivül a modern irány két kitünő segitő eszközét, a divatos papirt s az ennek megfelelő kifejezésteljes, de többé-kevésbbé tört szinek alkalmazását. E két dolgot sokszor a legrafináltabb izléssel előállitott szedés sem kárpótolja. Hogy példát hozzunk fel, ilyen a sötétszinü papirosoknak világosabb szi-

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

nekkel való nyomtatása, amit ma már minden nehézség nélkül alkalmazhatunk, mivel ily abszolut fedő festékek forgalomban vannak. Nem kevésbbé frappáns hatásu pl. két jól kiválasztott sornak vörös papiron fehér szinnel való nyomtatása. Ez oly diszkrét és mégis feltünő, amit nem egykönnyen tudnánk utolérni másnemü eljárással.

Nagy befolyással van munkánkra az is, ha izlésünk fejlett, finomult, ha az ismert grafikai művészek és jónevü mesterszedők munkáinak alapos tanulmányozása után bizonyos követendő irányt és módot állapitunk meg magunknak, a munkák kivitele szempontjából teljesen önállóan gondolkozunk, nem majmolunk, utánzunk, hanem azt eredetien, teljesen egyéni izlésünknek megfelelően készitjük el.

A modern irány szellemében rejlő szabadság hozta magával azt, hogy a nyomdászatban ma már az egyéni izlés nagy mértékben jut érvényre. Ennek tulajdonithatók jórészben ama nagy sikerek, amelyeket a modern grafika felmutathat.

Hogy az egyéni izlés nagyobb mértékben való érvényesülése a nyomdászatra mindenképpen előnyös: kétségtelennek mondható. Hiszen tudjuk, hogy a mai nyomdásztól, s főkép a mesterszedőtől minden adott al-

kalommal valami eredetit, ujat kérnek. E kérés jogos, s ha a mai különben egyaránt fejlett műizléssel és technikával készült betüöntődei anyagokat a mesterszedő saját egyéni felfogásával, izlésével, találékonyságával alkalmazza, minden különösebb nehézségek nélkül meg is lehet felelni neki.

Hogy az egyes nyomtatványokon ki mit és hogyan használjon fel a rendelkezésére álló anyagokból, szabályt alkotni nem volna tanácsos. Egy azonban figyelembe veendő s ez: a mértékletesség. Mindent mérséklettel és mindent a maga helyén.

3. *Saját használatra szánt, nem teljes kivitelü vázlatok.*

A mesterszedő, mint már előbb kifejtettem, helyesen cselekszik, ha minden munkája előtt, bármily egyszerü legyen is az, vázlatot készit. E vázlatok természetesen mindig a munka természetéhez képest, de mindig a megadott nagyság alapján, hol részletesebben, hol csak nagyjából lesznek kidolgozva. A saját használatunkra szánt vázlatnál, amikor pl. egy egyszerübb munkáról van szó, elegendő, ha a szövegnek alapos átgondolása után, csak ugy hevenyészve pár czeruzavonással megrögzitjük a papiron gondolatainkat. Körülbelül olyan

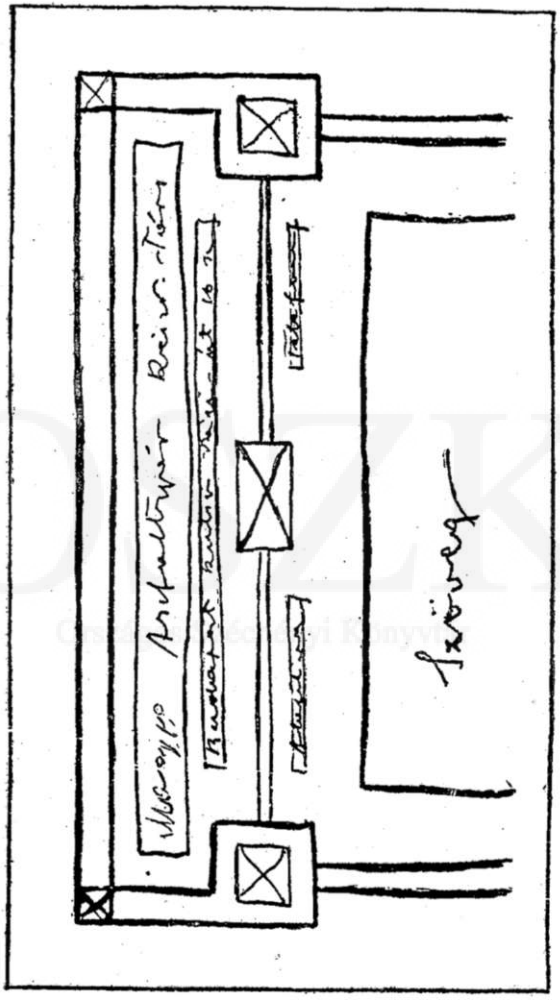

8. ábra.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

formán történhetik ez, mint azt a 8. ábra mutatja. Nem kell az ilyesmit kiczirkalmozni, még a vonalzó is felesleges, szabadon, könnyedén kell kezelni, egyedül fontos itt csak az, hogy a kellő nagyságra készüljön, mert czélja csak az, hogy gondolatainknak, eszméinknek a munka kivitelét illetőleg csak némileg megközelitő képét adja. Ha azután ezzel a pár pillanatig tartó ugynevezett nyers vázlattal készen vagyunk, megvizsgáljuk e munkánkat mindenekelőtt abból a szempontból, hogy nem tévedtünk-e a szövegnek szánt hely kiszámitásával, ha eme vizsgálódásunkkal készen vagyunk, a térelosztás, a diszitményezés, a vonalvezetés helyessége iránt győződünk meg. Az eközben rendszerint feltünedező eszméinket, anélkül, hogy e nyers vázlatról valamit a dörzsgummival eltávolitanánk, szintén reávisszük, de hogy e javitások szembetünőbbek legyenek, czeruzánkat erősebben nyomjuk meg, hogy e vonalak vastagabbak legyenek. Ekkor azután előáll egy aránylag könnyebb helyzet; amikor is szemünk előtt látva körülbelül a 9. ábra szerinti képet, izlésünk szerint választhatunk a két mód között, vagy pedig még módositva rajta alkothatjuk meg a végleges tervet. Ezt azután már ajánlatos egy ujabb tiszta papi-

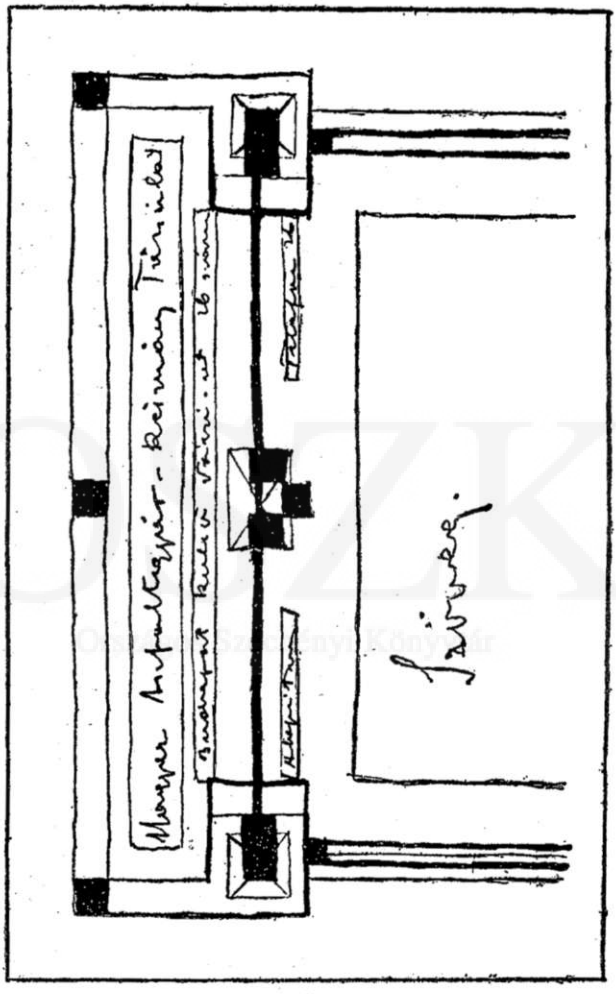

9. ábra.

OSZK
Országos Szechényi Könyvtár

rosra átvinni, ugy, hogy a 10. ábra képe szerint, ha nem is vonalzóval huzott, nyilegyenes vonalakkal, de pontos typografiai méretekkel és a beosztás helyes feltüntetésével körülbelül hüen adja vissza gondolatainkat, hogy igy biztos támaszpontul szolgálhasson az ezután már megkezdhető szedésnél.

De amennyire fontos és nélkülözhetetlen az ily vázlat készitése a vonalas diszszel ellátott munkák megkezdése előtt: akként szükséges ez akkor is, mikor munkánkhoz semmiféle, vagy nagyon kevés diszt használva, tisztán a sorokkal, azok tetszetős, helyes értelmezésü elrendezésével, csoportositásával kell hatást elérnünk.

Ilyenkor első teendőnk az, hogy megállapitva a szedés nagyságát, kikeressük az adott kéziraton a legjelentősebb, a fő-sort, s kézbe véve a nyomda mintakönyvét, kiválasztjuk abból azt az irásfajt, amely az adott viszonyok között annak leszedésére a legalkalmasabb. Ha ezt izlésünknek megfelelően megtaláltuk, megkaptuk a támpontot is, amire továbbá munkánknál támaszkodhatunk, de megkaptuk egyszersmind az irányt is, amely szerint a többi sorokat elrendezhetjük.

Tegyük fel, hogy egy kisebb czégkártya

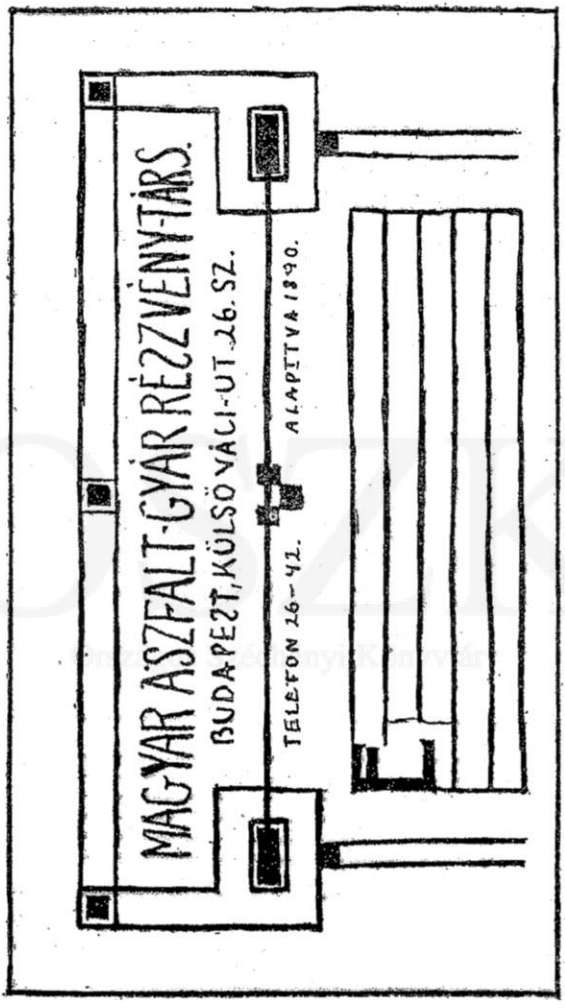
MAGYAR ASZFALT-GYÁR RÉSZVÉNY-TÁRS.
BUDAPEST, KÜLSŐ VÁCI-UT 26. SZ.
TELEFON 26-41.
ALAPÍTVA 1890.

10. ábra.

szedése előtt készitünk egy ily vázlatot, a mikor is fősorunk körülbelül a 11. ábra szerinti területet foglalja el. Erre kell tehát épitenünk munkánkat és pedig aképpen, mindig azt a betűfajt véve alapul a szö-

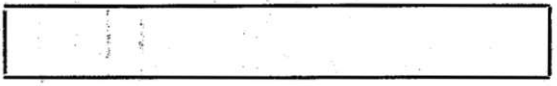

11. ábra.

veg többi részére, mint amelyből a fősort számitottuk alkalmazhatónak, pár vonással jelezzük a sorok által elfoglalandó területet, annak beosztását, elrendezését. A 12. ábra mutatja, hogy milyen a képe egy ilyen

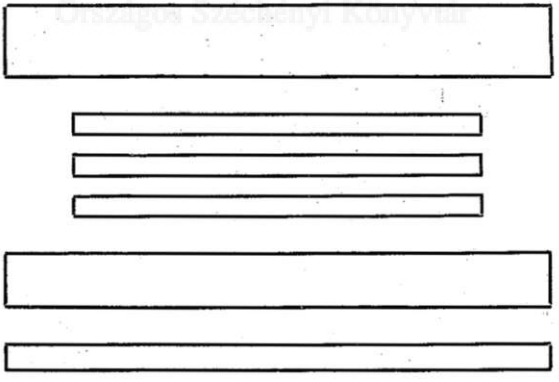

12. ábra.

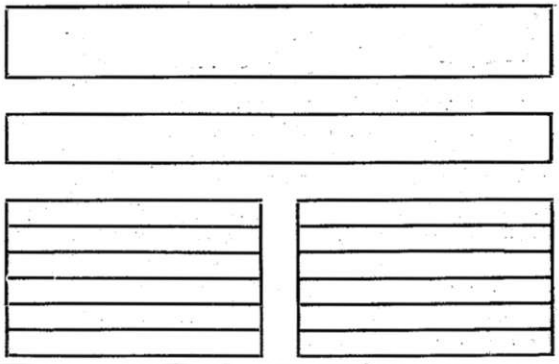

13. ábra.

pár vonással megrajzolt vázlatnak. Jelentéktelennek látszik bár gyakorlati értéke, de mindjárt szembetünőbb lesz akkor, ha

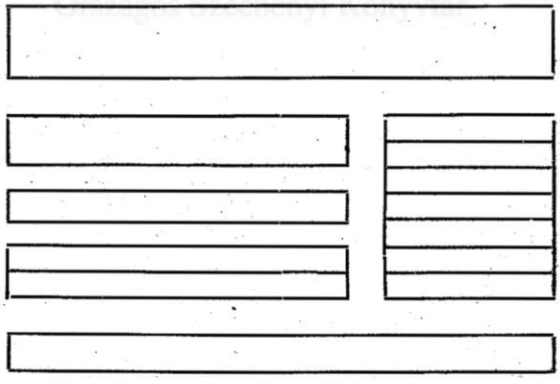

14. ábra.

ugyancsak ilyen alapon — nem egyféle, hanem két-három vagy többféle elrendezésü vázlatot készitünk, mint pl. a 13—14. ábrák, amelyek szintén nem vesznek több időt igénybe néhány percznél, de módot nyujtanak az összehasonlitásra s arra, hogy a három közül egyet elfogadva, vagy esetleg egy negyediket készitve, kifogástalan elrendezésü nyomtatványt nyerhessünk.

Fokozottabb mérvben tünik azután szembe az ily vázlat haszna akkor, ha valamely nagyobb alaku, több szöveggel, több czimsorral ellátott nyomtatványhoz készitjük azt, amikor is egy-egy hibás elrendezésü vagy nem a kellő nagyságfokozatu sor az egész hatást lerontaná.

Nem sokban változik a helyzet akkor, ha ama kivánsággal állunk szemben, hogy egy nyomtatványon valamelyes nagyobb, önálló diszt is alkalmazzunk. Ilyenkor — ha a vázlat csak saját czéljainkra készül — ajánlatos a már előbb leirt módszer igénybevétele mellett a fősor leszedése és lehuzása is, hogy a szintén lehuzott nagyobb diszitődarab vele kellőleg összhangzásba hozható legyen. Ha ez megtörtént, a szöveg többi része sokkal könnyebben és jobban csoportositható köréje. Egy ily vázlatot mutat a 15. ábra, amelyre a fősor

és a diszitmény levonat utján került, mig a többi sorokat, illetve az azokat helyettesitő vonalakat reárajzoljuk. Természetes, hogy ennek a diszitménynek és ennek a fősornak ily alaku elrendezése nem az egyedül jó, van annak még más módja is, kü-

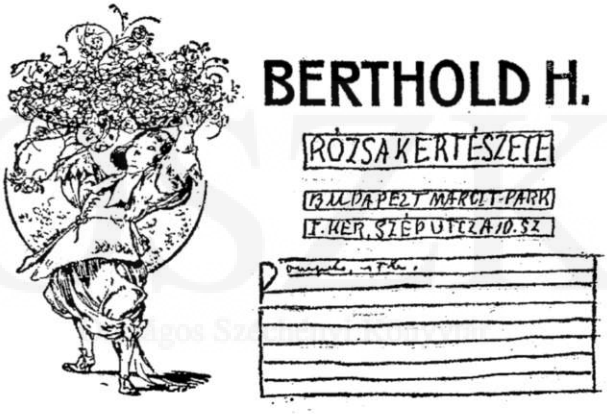

15. ábra.

lönösen, ha a papirost nem szélességben, hanem magasságban veszszük hosszabbra. Amily könnyen készitettük ezt az előbbit, — levonatunk révén — épp oly gyorsan és könnyen készithetünk még egy vázlatot és győződhetünk meg arról, hogy magasságban elrendezve miként festene a dolog.

Nem sokkal több munkával jár, de némileg mégis körülményesebb a saját használatra szánt vázlat készitése akkor, ha valamelyes vonalakkal összefüzendő diszitményből kell vázlatunkat terveznünk. Mint mindig, ugy ilyenkor is, a kézirat alapos átgondolása után fogunk munkához, s min-

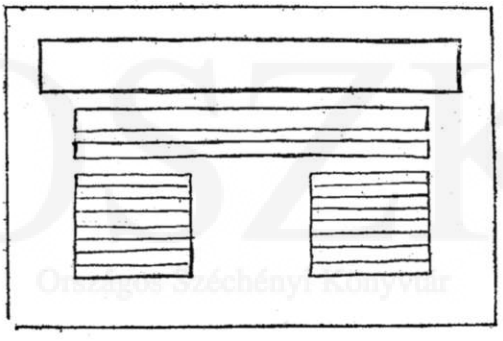

16. ábra.

denkor a sorokat igyekszünk előbb tetszetősen elrendezni, amivel egyértelmü, hogy a fősorban már megállapodtunk, s arról esetleg már levonatot is készithetünk magunknak.

Tegyük fel, hogy egy ilyen esetben a sorokat ábrázoló nyers vázlatunk ugy sikerült, mint azt a 16. ábra mutatja. Ezen

látjuk azt, hogy jóllehet a szöveg a rendelkezésre álló területet majdnem teljesen igénybe veszi, mégis megtürné a diszkrét diszitést. Vizsgálódva ez irányban azt fogjuk találni, hogy tekintettel arra, miszerint ugy oldalt, mint alul kevés helyünk van, itt tehát csak nagyon kevés diszt alkalmaz-

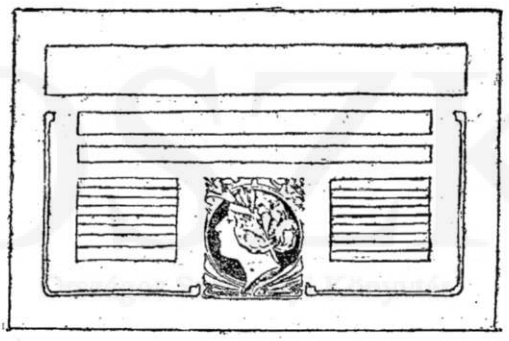

17. ábra.

hatunk; de viszont az alsó két szedés-oszlop között nagyobb szabad terület lévén, itt már választhatunk valamely a szövegre vonatkozó embléme, vagy más e térnek megfelelő disz között. Amennyiben rendelkezünk olyan felett, mindenesetre ajánlatosabb, ha az előbbit választjuk. Keresgélve a mintakönyvben, találunk is ilyet,

de sajnos, egy kicsit széles, de mivel nem nagy a különbözet, könnyü a segitség: az alsó két oszlopot átformáljuk az emblémenek megfelelően. Ezután már könnyü a dolgunk; ha egyszerübb rajzu az embléme, a mintakönyvből átpauzáljuk a megfelelő helyre; ha nehezebb rajzu, ugy levonatot készitve róla, azt ragasztjuk be. Igy azután előáll a 17. ábrán látható vázlat, amelyen a disz kellemesen simul a meglehetős csinosan elrendezett szöveghez.

De ez egy egyszerübb példa volt; lássunk már most olyat, amelyen a diszitménynek több szerep jut, amikor a rendelő kivánsága az, hogy a nyomtatvány diszesebb legyen, de ugy a szöveg és a tér is engedi ezt. Az eljárás ilyenkor is ugyanazzal, a sorok elrendezésével kezdődik, de már kezdettől fogva nagyobb figyelemmel vagyunk arra, hogy diszitmények alkalmazására lesz szükségünk, s a szöveget eszerint osztjuk is fel csoportokra, vagy helyezzük egy csomóba. Vázlatunk, az apróbb sor-csoportokat nem számitva, olyanforma képet nyer, mint a 18. ábra a)-val jelzett fele. Jóllehet ezen abszolute semmit sem rajzoltunk, csak kusza vonásokkal töltöttük ki, — természetesen mindig az előttünk fekvő mintakönyv alapján — a diszitményre szánt helyet,

Ligeti Jenő és Társa

grafikai szaküzlet

Budapest

VII., Erzsébet-körút 23 Telefon 86—13

Betüöntődei és gépgyári képviseletek

Nagy raktár festékekben, nyomdai és könyvkötészeti gépekben és segédeszközökben

Használt gépek vétele és eladása

Teljes berendezések a legelőnyösebb feltételek mellett

ALAPITVA
1866.
GÉPGYÁR
ÉS VASÖNTÖDE
RÉSZV.-TÁRS
MALOMÉPITÉSZETI OSZTÁLY
GYÁRT
RAKTÁR
RAKTÁR

a) *b)*

18. ábra.

mégis fogalmat alkothatunk már ekkor is magunknak munkánk minőségéről, s ugyanily módon javitgatva rajta, a végleg elfogadott formában vázlatunk másik felére átpauzáljuk, vagy felragasztjuk a megfelelő diszitmény-darabokat, hogy azután, esetleg vonalzó segélyével, meghuzhassuk az összekötő-vonalakat. Igy nyeri vázlatunk azt képet, amit a 18. ábra b)-vel jelzett fele mutat.

Természetes, hogy a dusabb diszitésü, a nagyobb alaku saját használatra szánt vázlatok készitésénél is ajánlatos igy eljárnunk, mert az ilyenek már nagyságuknál fogva is több munkát és időt igényelnek; de az olyan mesterszedőnél, aki a vázlatkészitésben már meglehetős foku gyakorlatot szerzett, sok esetben elegendő is lesz az, ha vázlatát csak a 18. ábra a-val jelzett fele szerint viszi ki; a gyakorlott szem, a jó izlés pótolja majd a részletes kidolgozást. Persze ezt csak gyakorlott mesterszedőknél s az egyszerübb dolgokra vonatkoztatva értem.

Vannak azután olyan vázlatok, melyeken a szöveg elenyésző csekély. Ilyenkor nem ritkán ama kivánsággal állunk szemben, hogy a fenmaradó területet diszitménynyel kell megtöltenünk.

A legegyszerübb, legkönnyebb módot ha veszszük, azt, amit a 19. ábra mutat, a vázlatkészitéssel vajmi kevés bajunk van. Ha

19. ábra.

az alkalmazandó sor vagy sorok le vannak szedve, levonatot készitünk róla, s a kellő nagyságra köréje rajzoljuk a 19. ábrán lát-

ható külső és belső vonalkeretet; az ezek közt levő üres területet azután beragasztjuk a felhasználandó diszitmény levonatával. Ilyen esetben, amikor is a mintakönyvből való átpauzálás sok időbe kerülne, inkább ajánlatos 10—20 ily körzetdarab többszöri levonása, amit mindjárt 2—3-féle körzetdarabbal egyszerre eszközölhetünk, hogy a beragasztás előtt próbálgathassuk egyiknek vagy a másiknak jobb, tetszetősebb voltát.

Ugyanezt az eljárást követjük akkor is, ha pl. az egyes körzetdarabkákat nem óhajtjuk szorosan egymás mellett, hanem az egyes diszitménysorok között vonaldiszt szándékozunk alkalmazni. Egyáltalán nagyon ajánlatos az, hogy az olyan vázlatoknál, amelyeken egy és ugyanazon önálló diszitménydarab akár kisebb, akár nagyobb legyen is az, nagyon gyakran fordul elő, vagy pedig, mint a 19. ábrán egész mintázatot alkot, az illető darabok beragasztásával segitsünk magunkon, különben munkánk nem lenne arányban az arra szánható idővel.

Vesződségesnek, több munkával járónak látszik bár a 20. ábra vázlatának elkészitése is, pedig egy kis praktikus beosztással, a ciceróra beosztott papiroson, s a vonalzó

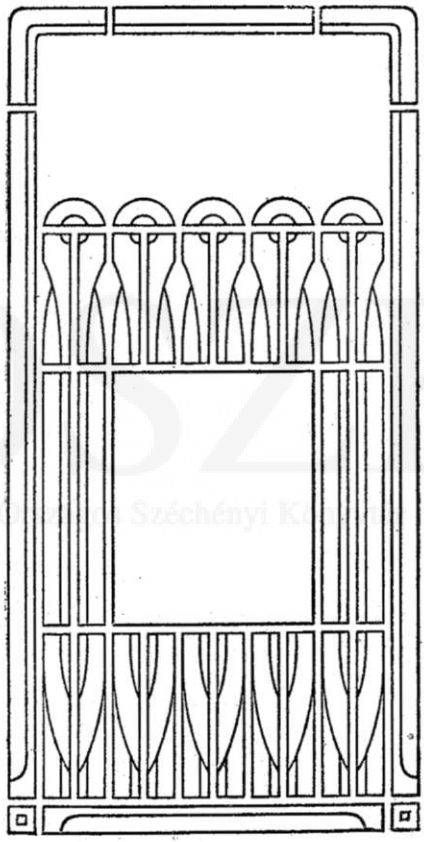

20. ábra.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

igénybevételével nagyon is egyszerüvé tehetjük azt. A felhasznált diszitő-darabok ugyanis olyannyira egyszerü rajzuak, hogy egy-egy darabnak a megfelelő helyre a mintakönyvből való átpauzálása után, a többi vele egyenlő darabokat még a leggyengébb rajzoló is könnyen megrajzol-

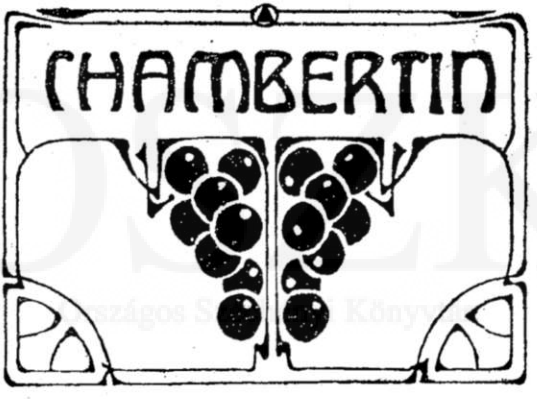

21. ábra.

hatja; de fennáll itt is az a mód, hogy az egyforma darabokat — egy csoportban lévén — beragasztjuk.

Már azután a 21. ábra vázlatát s az ily karrakterü nagyobb alaku vázlatokat is legkönnyebben ugy készithetjük el, ha egy már az előbbiek folyamán látott nyers váz-

latot készitünk, s annak alapján az egyes diszitő-darabokat a megfelelő helyre pauzálva, az összekötő vonalakat vonalzó segélyével meghuzzuk.

A saját használatra szánt vázlatkészités itt elmondott különféle módozatainak egybevetésével azután, hol az egyiket, hol a másikat használva, aszerint, hogy melyik felel meg inkább munkánk természetének, elkészithetünk mindenféle vázlatot, amely egy szinben és fehér vagy világosabb árnyalatu papiroson lesz nyomandó.

Az ugyanily papirosokon, de két szinben készitendő nyomtatványok vázlatai, ha azok saját használatra vannak szánva, alig különböznek az előbbiektől. Rendes körülmények kezett ugyanis a második szin csak egyes sorok kiemelésére alkalmaztatik, az egész képét tehát csak annyiban változtatja meg, hogy annak egyes részeit feltünőbbé teszi. Ilyenkor, hogy vázlatunkon ezt feltüntessük, teljesen elegendő az, ha a kiemelendő sorokat a megfelelő kiemelő szinnel aláhuzzuk, vagy teljesen áthuzzuk. Nem ritkán azonban a két szin nem az előbb leirt módon használtatik fel, hanem az egyes sorokon kivül a diszitmény is egészben vagy részben a második szinnel kell, hogy nyomuljon, vagy még más eset-

ben a második szint valamelyes alapnyomat képezi. Ez esetekben már a vázlat részletesebb kidolgozást igényel; ezt azonban majd a teljes kivitelü vázlatok készitésénél tárgyaljuk, csakugy, mint a többszinü és erősebb árnyalatu, vagy sötét papirosokon nyomandó vázlatok készitését is.

4. Teljes kivitelü vázlatok.

A teljes vagy részletesebb kidolgozásu vázlatok készitési módja, amennyiben azok fehér vagy gyengébben szinezett papiroson eszközöltetnek, olyankor tehát, amikor «Florpost»-papirost használva a diszitmények jórészét a mintakönyvből vihetjük át vázlatunkra, az előbbi fejezetben leirt módozatoktól nem sokban különbözik. Akár a magunk, akár a rendelő számára készitünk azonban teljes kivitelü vázlatot, bajosan nélkülözhetjük a már előbb tárgyalt nyers vázlatot. A teljes kivitelü vázlat, a nyers vázlatnak részletesebb, pontosabb kidolgozásából áll, lényege tehát, amely meggondolást, fontolgatást igényel: a nyers vázlat. Ezt kell tehát előbb ugy megalkotnunk, hogy a teljes kivitelü vázlatot arról mintegy lemásolhassuk. Nem értjük ezt az egyes sorokra, vagy diszekre, amelyek a nyers vázlaton

czeruzafolttal, vagy vonalakkal is lehetnek elég jól feltüntetve, hanem értjük az egész vázlat sorcsoportositására, térelosztására, valamint ornamentális hatására. Addig ne is fogjunk a teljes kivitelü vázlat készitéséhez, amig nyers vázlatunk minden részletét meg nem állapitottuk, mert munkánk nem lesz tökéletes; hol ezt, hol amazt találjuk majd kifogásolhatónak, ugy, hogy végeredményül vázlatunk a sok javitás folytán elveszti tisztaságát, s nem szolgálhat másnak, mint eszköznek arra, hogy ez alapon még egy vázlatot készitsünk. Az ilyen nyers vázlaton bár nem feltétlenül szükséges, de ajánlatos az egyes diszitő-daraboknak szem elé tüntetése, különösen kezdőknél, gyakorlatlanabbaknál, akik a diszitményezés terén nem birnak nagy gyakorlattal, s nem tudják a czeruzafoltokból, kusza vonásokból összerótt vázlatból megitélni azt, hogy az egyes felhasználni szándékolt diszitménydarabkák jól fognak-e a nekik szánt helyen festeni. Az ilyen részletesen megállapitott nyers vázlatról azután végtelenül könnyü dolog másolatot venni.

De az ilyen körülményesebb kidolgozásu nyers vázlattal — amely biztos támasztékul kell, hogy szolgáljon a teljes kivitelü vázlat elkészitésére, — csak addig kell bibelőd-

nünk, amig kellő gyakorlatot szereztünk arra, hogy a pár vonásból álló nyers vázlat után is — gondolatban szemeink előtt látva az egészet, minden részletével — el tudjuk készíteni teljes kivitelü vázlatunkat. A vázlatkészitéssel való kitartó és szorgalmas foglalkozás pedig ezt csakhamar meghozza mindenki számára; sőt meghozza a gyakorlat azt is, hogy a nyers vázlatot oly diszkrét vonalakkal tudjuk megrajzolni, hogy ezt magát dolgozzuk ki mindjárt részletesen, különösen az egyszerübb nyomtatványok vázlatainál.

Teljes kivitelü vázlatról tisztán sorokból álló szedésnél beszélni nem lehet; magunknak nincs szükségünk rá, a rendelő meg ilyet sohase kivánhat. Merkantilis munkáknál legfeljebb a fősor lehuzása után a közötte elhelyezendő sorok vagy sorcsoportok elrendezését feltüntető pár vonalból álló vázlatról lehet szó; ami azonban a rendelő szempontjából nem sokat ér; de ilyen esetekben nem is kell a rendelőnek vázlat, hanem inkább próbaszedés.

Nem sokban változik a helyzet akkor, ha valamelyes nagyobb disz, vagy a szövegre vonatkozó ábra kerül alkalmazásra a különben teljesen sorokból álló nyomtatványon. Ilyen esetben a vázlatot szintén

nem kell részletesebben kidolgozni, mint akkor, ha azt saját használatunkra készitjük, tehát ugy, mint azt a 15. ábrán láthatjuk. A fősorról és az ábráról levonatot készitünk, a többit, persze kellő számitással arra, hogy vajjon az a szedésben a fősornak megfelelő betüfajból megy-e, vonalakkal helyettesitjük s esetleg az egyes sorokat beleirjuk.

Ha azután valamelyes kevesebb, vagy több diszitménynyel ellátott teljes kivitelü vázlatot akarunk készitení, a már előbb — a 16., 17. és 18. ábra körül — leirt módon járunk el; vagyis részletesen kidolgozott nyers vázlat elkészitése után a fősort, esetleg a főbb sorokat, a vázlatnak megfelelő beosztással lehuzzuk — esetleg mindjárt a megfelelő szinben — egy tiszta iv Florpost-papirosra; azt azután reáhelyezve a nyers vázlatra, meghuzzuk éles czeruzával, nagyon gyenge vonallal az azon esetleg alkalmazott vonaldiszt, ezen pedig megjelöljük a diszitmény-darabok helyét, amelyeket azután a mintakönyvből, lehetőleg pontosan, a megfelelő helyre pauzálunk. Ez a művelet gyorsan megy, méregetéssel, próbálgatással — jó kivitelü nyers vázlatunk lévén — nem jár, s a vázlatkészitésben némi gyakorlattal birók ezt ahelyett, hogy cze-

ruzával végeznék, mindjárt a soroknak megfelelő szinnel, vizfestékkel és rajztollal eszközölhetik, ami a munka gyorsabb menetét segitené elő. Az ily vázlatokon esetleg előforduló emblémet vagy más nagyobb diszt természetesen ajánlatos a sorokkal együtt levonás utján a vázlatra vinni, előnyösebb ez ugy az átpauzálásnál, mint a beragasztásnál. Sem a sorokat, sem pedig az emblémet nem kell ily esetben kizárni, kikötni, a lehuzó-hengert megfelelő szinnel befestékezni, szóval körülményes és időtrabló munkát végezni; az felesleges. Ily esetben a következőkép járunk el: A 22. ábra egy czégkártya nyers vázlatát mutatja; erről kell nekünk egy teljes kivitelü vázlatot készitenünk. Mindenekelőtt e nyers vázlatra reáhelyezünk egy darab «Florpost»-papirost s átpauzáljuk az azon alkalmazott fősort és az embléme helyét négy-négy vonallal ugy, mint az a 23. ábrán látható; ha ez megvan, leszedjük megfelelő betüfajból a fősort képező «Hangszerek» szót, s kézhez veszszük az emblémet is. Most azután a 23. ábrán látható kis rajzot reáteszszük a lehuzó-prés lapjára, s az azon feltüntetett helyen elhelyezzük ugy a sort, mint az emblémet, s hogy a lehuzáskor el ne dőljenek, vagy meg ne csuszanak, megtámaszt-

ALEGKITÜNÖBB
HANGSZEREK
PARIZ
1905
Grand
Prix
PARIZ
1906
Grand
Prix
KAPHATÓK
VÖRÖZ BÉLÁNÁL
BUDAPEST, Józsefa ü. 14.

22. ábra.

23. ábra.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A LEGKITÜNŐBB

HANGSZEREK

PARIS
1905.
GRAND
PRIX

PARIS
1905.
GRAND
PRIX

KAPHATÓK:

VÖRÖS BÉLÁNÁL

BUDAPEST, JÓZSEF-U. 14. SZ.

24. ábra.

OSZK
Országos Szé[illegible]nyvtár

juk őket nagyobb ürpótlókkal. Egy hengernek meg a kőnek mosása és a szükségelt szinü festékkel való bedörzsölése időtrabló, meg költséges volna, tehát ugy segitünk magunkon, hogy egy már használaton kivül helyezett hengerből vágunk ki egy kisebb darabkát s ezt dörzsöljük be, ha kéznél van egy kis kövön, ha ez nincs, ugy jobbféle, nem foszladozó karton-papiron, vagy czinklemezen. Ezzel azután befestékezve a levonandókat, «Florpost»-papirra lehuzzuk azt, esetleg mindjárt több szinben is. Igy nyerjük azután 24. ábra képének megfelelő levonatot, amelyet, ha munkánk sürgős, s azon mindjárt folytatni akarjuk a további eljárást, beporozzuk magnéziummal vagy földlennel (Federweiss), ugy, hogy az száraz lévén, kezünkkel el nem maszatolhatjuk. E levonatot a nyers vázlatra helyezve, megjelöljük a diszitmény-darabok helyét, a vonaldiszt meg mindjárt a megfelelő szinben átpauzálva, nincs más munkánk, mint az egyes diszitmény-darabokat a mintakönyvből szintén reávinni s a még hiányzó sorokat megjelölni, s a 25. ábra szerinti vázlatunk kész.

Ugyanezt az eljárást követjük akkor is, ha vázlatunkat több szinben akarjuk kivinni, változás csak ott van, hogy amennyiben

VI. MELLÉKLET

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

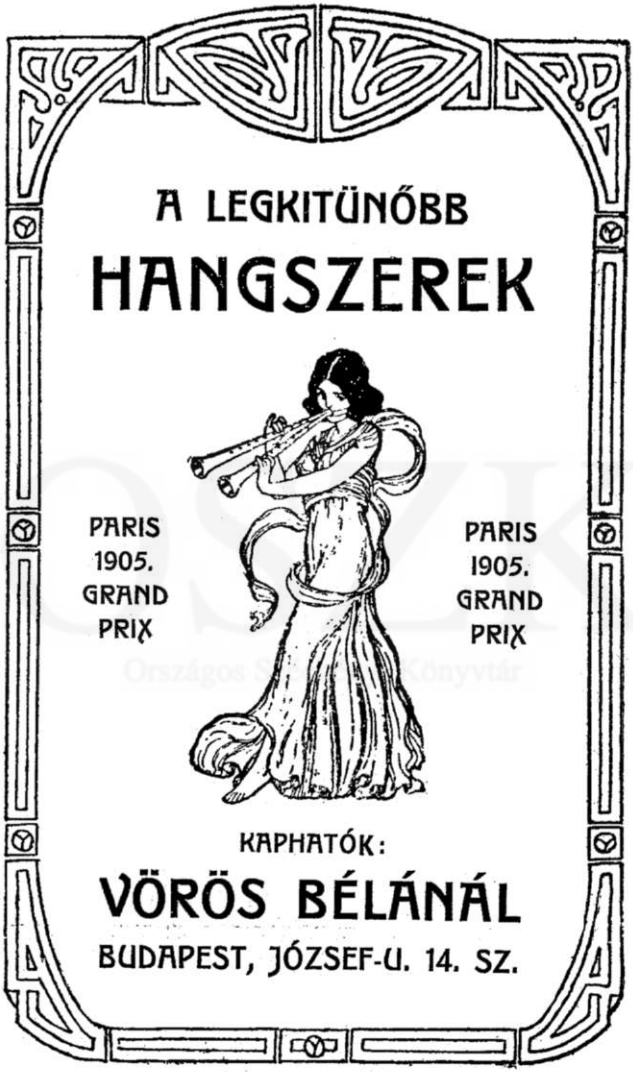
A LEGKITÜNŐBB
HANGSZEREK
PARIS
1905.
GRAND
PRIX
PARIS
1905.
GRAND
PRIX
KAPHATÓK:
VÖRÖS BÉLÁNÁL
BUDAPEST, JÓZSEF-U. 14. SZ.

25. ábra.

a levonandó részeit a vázlatnak más és más szinben terveztük, azt aszerint festékezzük be, s a többi részt is a tervnek megfelelő szinekkel huzzuk ki.

Nem sokban, de mégis változik az eljárás akkor, ha vázlatunkon valamelyes alapnyomatot is akarunk feltüntetni. Ilyenkor nem huzhatjuk ki vázlatunkat mindjárt vizfestékkel, ha a levonandó részek készen állanak. A présen nyert levonatunkat előbb gyenge czeruzavonással kell teljesen elkészitenünk, hogy a megfelelő helyre befesthessük az alapszint, s csak azután huzhatjuk ki a diszitményeket, meg vonalakat. Ha pontos és részletesen kidolgozott nyers vázlatról készitünk teljes kivitelü vázlatot, egyes egyszerübb rajzuaknál mellőzhetjük az alapszinek megfestése előtt a czeruzával való kihuzást; elvégezhetjük azt ugy is, hogy levonatunkat a nyers vázlatra erősitve, az azon átlátszó vonalvezetésnek megfelelően festjük meg alapunkat; ez azonban sötétebb szinü alapoknál nem ajánlható, mert a papir elveszti átlátszóságát, s munkánk azután megnehezül, mig a czeruzavonás még a sötét alapszineken is átlátszik, mert mérsékelten véve, a vizfesték meg nem fogja.

Nagyon gyakori az eset, hogy egyes felhasznált sorok, vagy embléme kétszinü ki-

vitelben kell, hogy nyomassanak s természetesen vázlatunkon is igy kell azokat bemutatnunk. Ilyenkor a lehuzáskor a soroknál mindig a konturt kell vennünk, az emblémeknél vagy más diszeknél, amennyiben azok rajza olyan jellegüek, hogy az egyik szin a kontur, a másikat ellenben valamely alapszin képezi, ugy itt is a konturt kell lehuznunk, a másikat pedig belefestenünk. Másik eset az, amikor az embléme rajzának egy-egy részét, mint pl. növényi disz között egy női alak, kell más szinben nyomnunk, ilyenkor tetszőleges dolog az, hogy melyiket akarjuk levonat utján vázlatunkra vinni, de ajánlatos mindig azt választani, amelyiknek átpauzálása több munkával járna. De ez természetesen csak azon emblémekre vagy nagyobb diszekre értetődik, amelyek egyébként már kétszinü nyomásra szántan — tehát két formában vannak a nyomda birtokában, mig azokat, amelyeket csak utóbb — stereotipia vagy galvanoplasztika utján — akarunk két részre venni, a mintakönyvből tanácsos átpauzálni mindkét szinben, s elfogadás után kell magát a diszt két szinre bontani.

Ugyanezen eljárási módozatokkal, kisebb alaku vázlatoknál a lehuzást, nagyobbaknál a beragasztást véve segitségül, el-

készithetünk mindenféle vázlatot korlátlan szinezéssel, fehér vagy gyengébben szinezett papiroson, mikor ugyanis a «Florpost»-papiros nyujtotta előnyöket igénybe vehetjük.

Szolgáljon ennek bizonyitékául a IV. mellékleten reprodukált, kombinált előállitásu, teljes kivitelü részvény-vázlat, amelynek készitésénél ugy a lehuzás, mint a beragasztás, rajzolás és pauzálás igénybe lett véve. Készitési módja a következő volt. A pontos méretü, de egyébként nem részletes nyers vázlat elkészitése után, egy az eredetinél jóval nagyobb «Florpost»-papiroson levonat lett készitve a vázlat baloldalán látható jelképes karakterü kliséről és pedig a tervezett kék szinben, amelylyel egyidejüleg egyszersmind a fősorok is lehuzhatók lettek volna, ettől azonban el kellett tekinteni, hogy az alapnyomatba tervezett negativ-képü rajz kivitelénél zavart ne okozzon. A sorokról külön fekete levonat készült. A kliséről nyert levonatot reáhelyezve a nyers vázlatra, megjelöltük a méreteket ugy a vonalvezetés, mint az egyes diszitmény-darabok helyének feltüntetése czéljából. Ekkor az egész diszt gyenge czeruzavonással részben megrajzoltuk, részben pedig a mintakönyvből átvittük. Kö-

vetkezett az alapnyomat közepén látható rajz külső részének — betüöntődei disz lévén — a mintakönyvből való átvitele, mig a belső rész, a fogaskerék, s az ebbe kombinált monogramm, előbb külön papiron lett megrajzolva s erről lett a vázlatra átvive. A fősorokat s a négy sarokban látható «550» számot a fentemlitett levonat alapján vittük a vázlatra, mig a fősorok között látható kis vonaldiszt megrajzoltuk. Ezután következett a vázlat vonaldisze között huzódó soros disznek a megfelelő szinben való lehuzása és beragasztása. Ezzel készen lévén, a munka már nagyon könnyü. Az alapszin kellő elővigyázattal való megfestése után kék szinnel kihuzzuk a fő sorokat, a vonalakat s az egyes darabokat, s a vázlat kész.

Hogy mennyire kell vigyázni az ily vázlatok készitésénél a beragasztásra, élénken illusztrálja e mellékletnek alsó jobboldali része, ahol is czélzatosan rosszul ragasztottuk be a vonalak között huzódó soros diszt, s nem simitva ezt el teljesen, azt értük el vele, hogy igy szemlélhetővé tette ennek káros következményeit, azt, hogy igy a vázlat papirosa ránczot vet.

Kissé körülményesebb azonban az eljárás akkor, ha a papir sötét, mint pl. a most

divatos boriték papirok. Az ezeken való vázlatkészitésnél igen nagy előny az, ha a szedő rajzolni tud, itt arra nagyon gyakran van szüksége.

A sötétszinü papirosokon való vázlatkészitésnél nyers vázlatunkat ugyszólván teljesen ki kell dolgoznunk, s ha ez kielégitően sikerült ennek alapján, az azon felhasznált nagyobb diszeket, a fősort vagy sorokat a már előbb tárgyalt módon s a megfelelő szinekkel lehuzzuk az eredeti papirra. A többi részt, a vonaldiszt, s az egyes kisebb diszitmény-darabokat azután a nyers-vázlatról viszszük át másoló-papir segitségével, mely esetben ajánlatos szürke másoló-papirt használni s azt használat előtt jól letörölni, hogy ne nagyon fogjon, mert zsiros lévén, a vizfestékkel való utólagos kihuzásnál nehézségeket okoz; vagy ha az átmásolás nehézségekkel járna, avagy egyszerübb rajzu vázlatoknál megrajzoljuk ezen részeket. A vonaldiszt illetőleg ez nem nehéz feladat, mig az egyes diszitmény-darabok, ha azok megrajzolása nem is ment minden hibától, ne okozzon a szedőnek különösebb fejtörést, hisz nem kész munkáról, hanem vázlatról van szó. De segithet magán a szedő még aképpen is, hogy az egyes diszitmény-darabok helyét vizzel kissé

megáztatva, a diszitmény-darabot — természetesen tisztán és minden festék nélkül — belenyomja, amikor is annak képe eléggé kivehető módon meglátszik, s igy a kellő szinnel kihuzhatja. Ha munkánk nagyon sürgős vagy ha a fenti módok alkalmazását is vesződségesnek találjuk, ugy magát a nyers vázlatot helyezzük el a lehuzóprés lapján, s reátéve egy iv selyem- vagy átlátszó szalma-papirost, a vázlatnak megfelelően elhelyezzük rajta a lehuzni szándékolt sort, emblémet, diszitő-darabokat, lehuzzuk az eredeti papirosra; ilyen módon egy a 26. ábra szerinti levonatot kapunk, amelyen már csak a vonalakat kell meghuznunk. Ez tehát nagyon könnyü eljárás lenne, de természeténél fogva csak a nyomdában végezhető, s igy nem tanácsos csakis erre támaszkodni, mivel éppen a szines papirosokon való vázlatkészités nagyon érdekes, hálás és hasznos tárgyát képezi a tanulásnak s a gyakorlatnak, amit természetszerüleg a szedő csakis odahaza, szabad idejében végezhet s igy csak az előbbi eljárásokra szoritkozhatik; ezek közül is legajánlatosabb az, ha az egyes diszitő-darabokat a vázlaton jól rajzolni igyekszik megtanulni, mert ezáltal egyszersmind rajztudását is fejleszti.

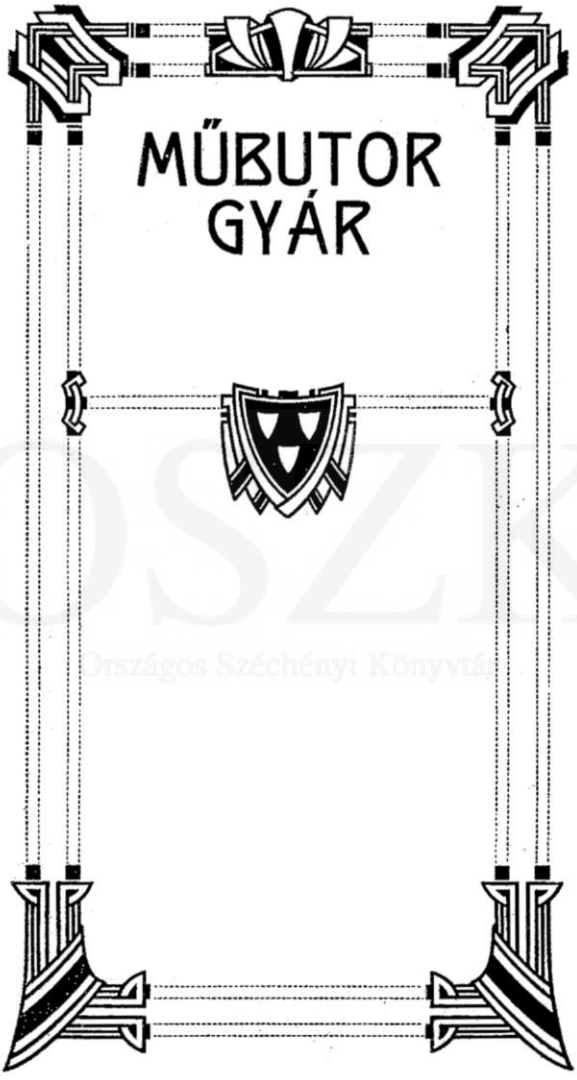

26. ábra.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Ha azután eme sötétszinü papirosokon oly vázlatot kell készitenünk, amelynek nyomása 2—3 vagy több szinben lesz eszközlendő, bizony jól át kell gondolnunk a dolgot, ha jó eredményre akarunk jutni. Munkánk ily esetben az előbb leirt módtól csak annyiban változik, hogy már nyers vázlatunk készitésénél figyelemmel kell lennünk arra, hogy a kivánt szinmennyiség érvényre juthasson. Ez a munka nem könynyü, de okkal-móddal keresztül vihető; és pedig legkönnyebben ugy, hogy akkor, amikor a sorok, illetve a disz vastagsági fokozatát megállapitjuk, amikor kiválasztjuk az alkalmazandó betüfajt, illetve körzetet, figyelemmel vagyunk arra, hogy az milyen szinben lesz nyomandó, s hogy vajjon az ilyeténképpen érvényesülni fog-e.

Általában azonban a szines papirosokkal való vázlatkészitésnél sok függ a szinezéstől; ennek sikerült volta érvényre segitheti a gyengébb koncepcióju szedést, mig ha a szinezés nem jó, a még oly teljes és szép szedést is tönkre teszi. A vázlatok szinezéséről különben később szó lesz.

Külön kategóriába tartoznak és igen nagy és érdekes részét képezik a vázlatkészitésnek ama vázlatok, amelyeken a szöveg illusztrálva van.

Az eddig tárgyaltakban több helyütt is hivatkozás van arra, hogy a nyomtatványnak értelmesnek kell lennie, s a szövegnek, s az abban kiemelendő fontosabb részeknek oly elrendezést kell adni, hogy az az olvasót reávezesse — még akkor is, ha egyébként nem is olvassa át azt teljesen — arra, hogy annak irója, illetve küldője mire akarta figyelmét felhivni. Régebben a nyomtatványt-tervező ezt akként vitte keresztül, hogy a megfelelő sorokat kiemelte, külön sorokban aláhuzva, jobbról-balról kezeket rakva, helyezte el, sőt igen gyakran be is keretezte az egyes feltüntetni kivánt szókat, ugy, hogy már ennek a pár szónak az elolvasása, ha nem is teljesen, de érthetővé tette a közölni kivántakat. Az ilyesmi ma már nem divik. A modern, négyszögesitő szedésmodorban, amikor a szedésnek egységes, zárt képe érdekében, csak egyféle betüfajt használnak, a sok czimsorral, kiemeléssel való manipuláczió nem vezethetne czélra. De segit a helyes elrendezés és a modern nyomtatványokon nagyon czélravezetően alkalmazott illusztráczió. A nyomtatvány-rendelők ma már tudatában vannak annak, hogy a nyomtatványon a bőbeszédüség, a dolgoknak hosszadalmas körülirása nem használ; mennél

több szöveget tartalmaz, annál inkább ki van téve annak, hogy nem olvassák el — az idő pénz. Az érdeklődés felkeltésére nagyon jó eszköznek bizonyult a nyomtatványok illusztrálása; e mellett bizonyit az, hogy ezt az eszközt ma már mind gyakrabban veszik igénybe és pedig az iparosok, kereskedők, gyárosok érdekei szempontjából, sikerrel.

Az ily munkákat nagy általánosságban két részre lehet osztani. Az egyik rész az, amelyeken az illusztrácziót szorosan az ajánlott tárgyra vonatkozó rajz, vagy a tárgyról fotoczinkografia vagy más egyéb eljárás utján készitett kép alkotja, s amelyet a rendelő bocsájt a nyomda rendelkezésére. A másik rész az, amelyeken az illusztrácziót, a szövegnek megfelelően, a tervező szedő választja ki az ily czélokra készült betüöntődei anyagokból, amilyenek ma már igen nagy számban vannak. Ezeket művészi kivitelüknél, perfekt, szép rajzuknál és technikailag könnyü alkalmazhatóságuknál fogva gyakran láthatjuk felhasználni.

De amig az olyan illusztrácziók, amelyeket a rendelő készitett, szorosan a nyomtatvány szövegének tárgyára vonatkoznak (27. ábra), addig a betüöntődei kész gyártmányok rendszerint csak jelképesek

szoktak lenni, bár van ezek között is sok olyan, amelyeket egy bizonyos tárgyra vonatkoztatva alkalmazhatunk.

Egy csinos kis sorozat ilyen betüöntődei gyártmányu jelképes illusztrácziót mutat a 28. ábra, az eredetinek felényire kisebbitve;

NŐI RUHA- ÉS FELÖLTŐ-
A NÉPSZINHÁZZAL SZEMBEN ÁRUHÁZ A NÉPSZINHÁZZAL SZEMBEN
BUDAPEST, VII., KEREPESI-ÚT 40. SZ.
„A PÁRISI NŐHÖZ".

Angol és franczia ruhák, orosz costümök és felöltőkben a legnagyobb választék. Elegáns pongyolák és blousok remek kivitelben igen olcsó áron kaphatók. Gyászruhák 4 óra alatt készülnek.

27. ábra.

mig a 29. ábra már határozottan tárgyi vonatkozásu.

Akár a rendelőtől kapjuk az illusztrácziót, akár pedig az ily betüöntődei anyagok közül választjuk is azt ki, fokozottabb figyelemmel kell eljárnunk az ily munkák vázlatainak készitésénél.

Fontos körülmény itt mindenekelőtt az, hogy az illusztráczió szorosan a szövegre vonatkozik-e, vagy pedig csak részben, s rajzának inkább jelképes jellege van.

Ha az illusztráczió a szövegre vonatkozik: azzal egyenrangu, s a vázlatkészitésnél ugy az elrendezést, diszitést, mint a szinezést illetőleg e szerint kell vele eljárnunk. Ilyen esetekben a nyomtatványon az

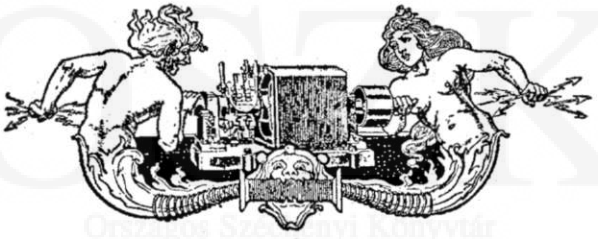

28. ábra.

illusztráczió előtérben kell, hogy álljon; nem szabad tehát sem tulnagy, vagy tulerős sorokkal, sem dusabb diszitéssel tulhalmozni; de erre nincs is szükség, hiszen beszél a kép. A vázlatkészitésnél természetesen, mint legfontosabb tényezőt, az illusztrácziót veszszük alapul munkánk alakitására, a sorcsoportokat alakjának megfelelőleg kombináljuk hozzá, sőt a sorokat is az illusztráczió rajzának megfelelően vas-

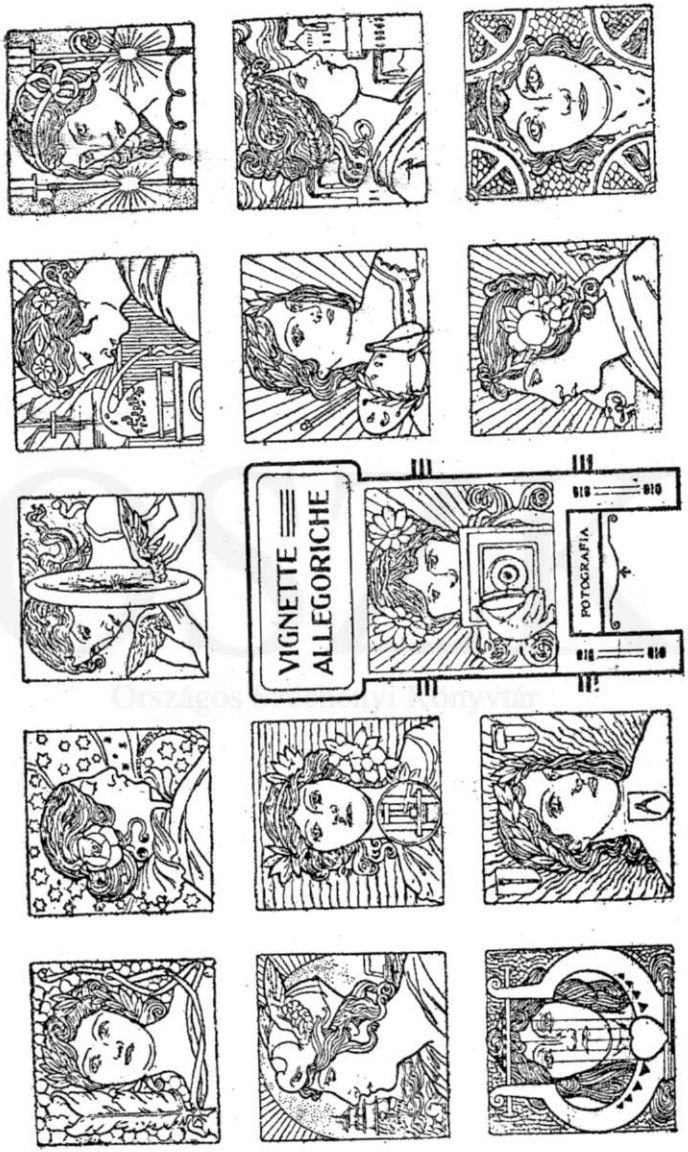

29. ábra.

Országos Szechenyi Könyvtár

tagabb vagy vékonyabb betüfajból szedjük, de ez sohse nyomja magát az illusztrácziót, hogy igy egyöntetü, kellemes hatásu képet nyerjünk az egészről. Könnyen megy ez akkor, ha az illusztráczió az alakhoz képest elegendő nagy és elegendő erős és kifejezésteljes rajzu, amikor ugyanis nincs annak kitéve, hogy a sorok vagy a disz elnyomják.

Nehezebb a helyzet akkor, ha az illusztráczió az alakhoz képest kicsiny, gyenge rajzu; ilyenkor a legegyszerübb és legczélravezetőbb segitőeszköz az, hogy az illusztrácziót meglehetősen szabadon alkalmazzuk, körülötte elegendő üres teret hagyunk, amikor is ez az üres tér jobban érvényre engedi jutni a rajzot, azt előtérbe viszi. Ha azonban két szint alkalmazhatunk, az illusztrácziónak élénkebb, intenzivebb szinnel való nyomásával segitünk a dolgon.

Az ilyen vázlatok készitése különben csakugy történik, mint az az eddig leirt módozatokban ismertetve volt. Szükséges azonban, hogy e helyütt mindenkor szem előtt tartsuk azt, hogy az illusztráczió nem csak a szöveg jobb megértésére, s annak mintegy magyarázatául szolgál, hanem egyszersmind a nyomtatvány disze is; amiből azután önként következik az, hogy ilyenkor a

diszitésnek mérsékelt határok között kell történnie, s nagyon ajánlatos, hogy lehetőleg a vonaldiszre szoritkozzunk, s azt is olyat használjunk, amelynek vastagsága gyengébb az illusztráczió rajzának vonalainál, vagy azzal megegyeznek.

Különösen áll ez a tárgyi vonatkozásu rajzokkal ellátott nyomtatványoknál. Mert mig egy gépgyár körlevelén, amelyet pl. egy nagyobb arányu gép illusztrácziója diszit, a vonaldisz türhető, sőt egyes esetekben jó hatásu is lehet, addig ugyanott pl. egy virágos disz izléstelen volna.

Már azután a jelképes karakterü illusztrácziókná máskép alakul a helyzet; ezek már inkább megtürik, sőt egyes esetekben követelik is a diszitést.

Az ezekkel való munkálkodásnál legfőbb a jó izlés, s annak tudása, miként lehet és kell az ily klisék alakjának és rajzbeli kifejezésteljességének megfelelően ugy alakitani, illetve vele összefüzni a diszitményt, hogy az a szövegnek ne csak diszkrét és izléses keretezésül szolgáljon, hanem az ily klisé felhasználásával elérni szándékolt czélnak, a szöveg élénkitésének is megfeleljen.

Nagy szerepet játszik itt a klisé jó elhelyezése. Egyeseket alakjuknál és rajzuknál fogva fent, a másikat lent, oldalt vagy kö-

URÁNIA
NYOMDA

BUDAPEST VII.
ROTTENBILLER-U. 19
TELEFON ⚠ 6300

VII. MELLÉKLET

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

zépen kell elhelyeznünk. Hogy milyet kell lent vagy fent alkalmaznunk, — minden klisé más-más alaku és rajzu lévén — még csak általánosságban sem lehet szabályt alkotni. Tanács azonban van, s ez az, hogy kisérletezzünk a dologgal szabad időnkben odahaza, hogy itélőképességünk fejlődjék s kellő gyakorlatra tegyünk szert, amelynek birtokában azután ritkán tévedünk vagy csalódunk.

A klisé elhelyezését legelső sorban annak a nyomtatvány alakjához való viszonya befolyásolja; ez azonban — noha gyakran leküzdhetetlennek látszó akadályokat támaszt — a kisebb feladat, amelynek leküzdése az ezirányban gyakorlott szedőnek nem sok gondot okoz, legrosszabb esetben, amikor az elrendezés a szöveg értelmességének kárára menne, akként is segithet magán, hogy a papiros alakját változtatja meg. Kisebb példányszámu nyomtatványnál ez nem jár nehézséggel, még akkor sem, ha ilyenformán nagyobb papiros kell is; nagyobb példányszámoknál pedig az alakváltoztatást akként eszközöljük, hogy a papiros területbeli nagysága megmaradjon. Tegyük fel, hogy egy kis reklám-kártya tervezésére 11. cm. széles és 14 cm. magas az adott papirnagyságunk. Tervezetünk szerint ugy a

szöveg elrendezése, mint az alkalmazni szándékolt klisé kivánatossá tennék, hogy az alak keskenyebb legyen. A fent adott alak amugy sem lévén valami csinos, nyugodt lélekkel változtathatunk rajta, s vázlatunkat a szükséges szélességre szabhatjuk; ez esetben pl. 9 cm.-re, amikor is a magasság 17 cm. lesz, mert 11×14=154 □ cm., 9×17=153 □ cm.; területbeli különbség tehát nincs. De a területbeli egységnek eme pontos betartása is csak azért fontos, mert sok az olyan rendelők száma, akik egy esetleg kisebb papirosra eszközölt, mindenben jól sikerült munka vázlatát csak azért kifogásolnák, mert a kisebb alakban megkárositásukat látnák.

Nagyon hosszadalmas volna — s a tér sem engedi — ha itt a különféle nagyságu és alaku klisék elrendezésének és az ezekkel egyidejüleg való diszitményezésnek sokféle módozataival még bővebben foglalkozni akarnék. Ehelyett arra szoritkozom, hogy néhány jellegzetes példával illusztrálom az e tárgyról eddig mondottakat.

A 30. ábra egy reklám-lapot mutat. Az alkalmazott jelképes klisé, s az ehez füzött vonaldisz meglehetősen kompakt, de lármás hatásra szánva, czéljának megfelelő; daczára erősségének a szöveget nem

Hajó-jegyek

az összes amerikai

útvonalakra

Utazási Iroda

Budapest, Bécsi-u. 15.

30. ábra.

nyomja el, s az is kellőkép érvényesül. A klisé rajzbeli kivitele ecsetvonásos jellegü, s ennek megfelelőleg az alkalmazott vonaldiszt is lehetőleg ilyennek kell feltüntetni, mit a vonalak s az egyes kis darabkák sarkainak tompitásával, esetleg a hosszabb vonalak egyenetlen külsejével utánozhatunk. A klisének fent való alkalmazása főleg e nyomtatvány alakjában nyeri magyarázatát; de éppen ez a klisé, — természetesen a vonaldisznek megfelelő megváltoztatása mellett — egészen jól alkalmazható ugy lent, mint fekvőleges elrendezésnél oldalt. A szövegrész Eckmann-betüi szintén ecsetvonásos jellegüek, de ha ilyennel nem rendelkeznénk, egy erősebb grotesque-betü is jó hatásu. Kétszinü nyomásnál, amikor is a klisé és disz egy gyengébb szinben nyomulhatna, kevésbbé erős betük is megteszik a kellő szolgálatot.

A 31. ábra egy czégkártyát mutat. Az alkalmazott klisé szintén ecsetvonásos jellegü, de rajzának vonalai már kevésbbé erősek, s ennek megfelelő a diszités is, amelynek ilyeténképpeni kivitele a szövegrész elrendezéséhez alkalmazkodik. A diszités felső részében elhelyezett soros diszt az alsó rész ellensulyozása teszi szükségessé; elhagyása esetén felül nagyon üres

BUDAPESTI VASMŰVEK R.-T.
GYÁRT: Erőátviteleket, szerszámgépeket, épületgerendákat, vasuti kocsikat, sineket, vaslépcsőket, gőzekéket, hidakat, szab. mérlegeket.
VI., VÁCI-ÚT 96. SZ.
107—95 TELEFON 107—95
GYÁRT: Gőzkazánokat, vaslépcsőket, erőátviteleket, mezőgazdasági gépeket, szabad. feszmérőket, vaskályhákat, vasuti fékeket stb. stb.

31. ábra.

volna a nyomtatvány. A szövegrész betüi stilszerüség szempontjából némileg kifogásolhatók, amennyiben nem ecsetvonásuak; de mivel erősségi fokuknál fogva kellőkép érvényesülnek a nyomtatványon, ha egyébként alkalmasabbal nem rendelkezünk, minden lelkiismeretfurdalás nélkül alkalmazhatunk ilyeneket.

De mig az előbb leirt két ábrán ezt láttuk, hogy egyes ily esetekben a dusabb, illetve erősebb diszitményezés is indokolt lehet, addig például a 32. ábra azt mutatja, hogy sok esetben az egyszerü soros disz, vagy ahelyett egy-egy mintázott vonal is megteszi a kellő szolgálatot. Különösen ajánlatos ez olyankor, amikor — mint az ábrán is — a klisé nem igen türne vonallal való összeköttetést, vagy bekeritést, s inkább az itt látható módon a szabad elhelyezést tesi kivánatossá, könnyebbé téve egyszersmind a szedést.

A 33. ábra egyszerü, vonaldiszszel ellátott kis meghivó. A pontozott vonal a papir nagyságát jelzi. A klisé tollvonásos rajzu, s ennek megfelelően ugy a szöveg, mint a disz is tollvonásos jellegü. A klisének az adott papirnagyságon való ekkénti alkalmazását; annak tetszetőssége és a szöveg könnyü izléses elrendezése teszi szük-

Halak
Mindig friss állapotban kaphatók
Kósa Pál és Társánál
Budapest, Rottenbiller-utca 19. sz.

32. ábra.

ERZSÉBET-NŐEGYLET

A SZÉKESFŐVÁROSI VIGADÓ ÖSSZES TERMEIBEN
1907. ÉVI JANUÁR HÓ 17-ÉN, JÓTÉKONYCZÉLU

HANGVERSENYT

RENDEZ, MELYRE KIVÜL CZIMZETT URAT ÉS BECSES
CSALÁDJÁT TISZTELETTEL MEGHIVJA A RENDEZŐSÉG

33. ábra

34. ábra.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

ségessé; de ugyancsak tetszetősen alkalmazhatnánk azt a papirost magasságában véve szabadon is, persze a szövegnek máskénti csoportositásával.

A már jó előbb fejtegetett ama tény mellett bizonyit a 33. ábra is, hogy a legtöbb esetben a legszebb és a legjobban alkalmazható disz az egyszerü vonal. Ez ábrán például minden mesterkedés nélkül, a maga egyszerüségében is igen jól ható disz, s az igy elért hatást aligha növelhetné bármiféle más diszitmény. Egyszerü vonalakkal való diszitményezés nagyon szép és hálás tanulmányi tárgy, s ennek tudása a mesterszedőnél elengedhetetlen; nagyon ajánlatos tehát az ezzel való gyakori kisérletezés.

De áll ez nemcsak az egyszerü, sima vonalakra, hanem a szépen mintázottakra is, s ezek között az általában elterjedt és kedvelt barokk-vonalakra is, amelyet pl. a 34. ábrán nagyon stilszerüen látunk alkalmazva, amennyiben teljesen megfelel a felül alkalmazott disz vonalainak.

Végül álljon itt a 35. ábra mint olyan, amelyen a rendelő kivánsága értelmében sok diszt kell alkalmaznunk. E czégkártyán az alkalmazott klisével a szöveget minden további disz nélkül is, izlésesen, szépen elrendezhetnénk. De más a kivánság, amit

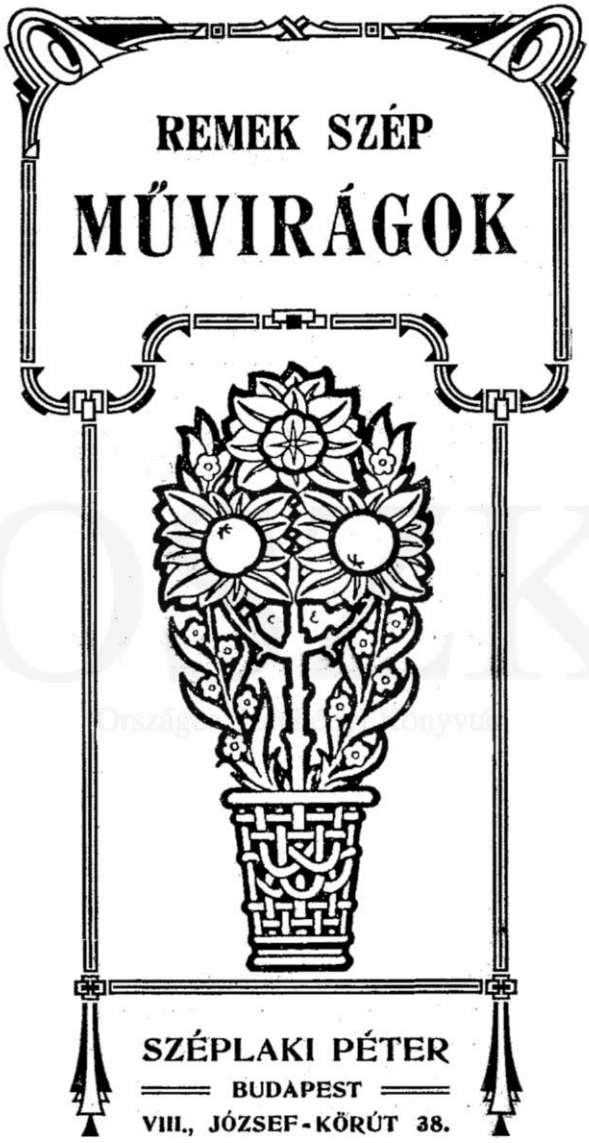
REMEK SZÉP
MŰVIRÁGOK
SZÉPLAKI PÉTER
BUDAPEST
VIII., JÓZSEF-KÖRÚT 38.

35. ábra.

természetesen figyelembe kell vennünk s igyekeznünk kell a diszitést ugy keresztül vinnünk, hogy az ne látszék erőltetettnek, hanem izlésesen simuljon ugy a szöveghez, mint a diszhez.

*

Elérve idáig, magáról a vázlatkészités technikájáról többet mondanom nem szükséges. Az a szedő, aki a vázlatkészitést, illetve ezzel egyidejüleg a mesterszedést tanulmányozni, s abban magát kiművelni akarja, meg fogja találni az itt elmondottak alapján a módot arra, hogy ebbeli igyekezete — feltételezve az ügy iránti szeretetet, továbbá kellő szorgalmat és igyekezetet — aránylag nem sok idő alatt sikerre vezessen.

Vannak — és pedig szép számmal — olyan művészeti eszközök, módok és elvek, amelyeknek ismerete a vázlatkészitésnél s igy a nyomtatványok művészi kivitelénél nagy előnyöket biztosithatnak, de amelyek egyszersmind alkalmasak arra is, hogy a kezdőt egy és más irányban — nem értve meg azokat teljesen — félrevezessék. Ezeket a füzet keretében kellőképpen tárgyalnom lehetetlen is volna, igy tehát csak arra szoritkozom, hogy figyelmeztetem mindazokat, akik a vázlatkészi-

téssel foglalkozni óhajtanak, hogy szabad idejüket használják fel arra, hogy a szaklapok már megjelent és megjelenendő füzeteiben található, s a betűről, a diszitmények és ezek alkalmazásáról, az illusztrációról és ezek rajzbeli, vagy más uton való kiviteléről, a szinezésről szóló értekezéseket olvasgassák és tanulmányozzák. De meglehetős számu ily könyv is áll rendelkezésre az érdeklődőnek. Az Iparművészeti Muzeum könyvtárában megtaláljuk jó részét ama műveknek, amelyekben nagyszerü grafikai művészek teszik közkincscsé tudásukat, tapasztalataikat. De hozzánk közelebb, a Könyvnyomdászok Szakköre könyvtárában is sok az ily könyv, amelyeknek figyelmes tanulmányozása, s az azokban lefektetett elvek alkalmazása mellett munkánkat a művészihez mind közelebb vive — végre is elérhetjük azt.

De ki kell még terjeszkednem — természetesen mérsékelt határok között — a szinharmónia, valamint az alapnyomatok (tónusok) alkalmazásának ismertetésére, mint amelyek a vázlatkészitéssel szoros kapcsolatban vannak.

Szinezés, szinharmonia.

A nyomtatványok, s különösen a mesterszedések egy tekintélyes része 2—3 vagy több szinben lesz nyomva. Jóllehet, szorosan véve, a szinezés a nyomó ügykörébe tartozik, s valamely nyomtatvány tervezése előtt őt megkérdezve, illetve vele tanácskozva, erre vonatkozólag esetről-esetre felvilágositást adhat, mégis elengedhetetlen szükséglet az, hogy a szedő, aki a mesterszedéssel, azok tervezésével foglalkozik, a szinezéssel, a szinek harmóniájával tisztában legyen, hogy már a vázlat készitésének megkezdésénél figyelemmel lehessen az alkalmazandó szinek egymáshozi viszonyára.

Ahhoz, hogy valaki a szinezés nagy és szép, de éppen nem könnyü mesterségében magát kiképezhesse, nem elégséges az, hogy egyik vagy másik idevonatkozó művet tanulmányozza, mert ez csak elméleti tudást kölcsönöz, ami pedig a gyakorlat nélkül, éppen itt, keveset használ. Legfőbb követelmény tehát az, hogy a szines festékekkel, azoknak egymásra való hatásával, keverési módjukkal tisztába jönni igyekezzen és pedig gyakorlati uton. E gyakorlatot csak kevesen szerezhetik meg benn a nyomdában, igy tehát arra kell hogy szoritkoz-

zon, hogy eziránybeli gondos tanulmányait odahaza, szabad idejében, de nappal és jó világos helyen végezze. Kisérletezéseire teljesen megfelelnek a már előbbiekben emlitett gombfestékek; jóllehet ezek kevésbbé intenzivebbek a nyomdában használt festékeknél, de némileg sürübb állapotában való festésnél teljesen takarnak ezek is.

E gyakorlatok vannak hivatva fejleszteni szinérzékét, megtanulja a szineket látni, hogy igy azután azokat helyesen, a szemnek tetszetősen és az elérni kivánt czélnak megfelelően alkalmazni tudja.

*

A szineket általában két osztályba osthatjuk és pedig alapszinekre (elsőrendü szinek, Primär) és összetett, vagy mellékszinekre (másodrendü, Secundär).

Alapszin (Primär), amelyet semmiféle keveréssel előállitani nem lehet, csak három van: sárga, vörös és kék.

Az összetett (másodrendü, Secundär) szinek, két-két alapszinnek keveréséből származnak. Igy kapjuk, egyenlő mennyiséget véve mindkét szinből, a sárga és vörös keveréséből a narancsszint; a kék és sárga keveréséből a zöldet; a vörös és kék keveréséből a violát.

Ha azután az igy nyert másodrendü szineket egy elsőrendü (alap) szinnel keverjük, kapjuk a harmadrendü (tertiär) szineket. Sárga és zöld adja a czitromszint; sárga és narancs a tüzes-sárgát, narancs és vörös a czinóberszint; vörös és viola a bibort; viola és kék az ultramarint; kék és zöld a kékeszöldet.

Az igy nyert harmadrendü szineknek egy-egy első- vagy másodrendü szinnel való keverése utján, vagy pedig a harmadrendü szineknek egymássali keveréssel azután óriási számu és a legkülönfélébb szinváltozatok érhetők el.

Az egyes szinek vagy elütőek egymástól, vagy pedig harmoniálnak. Az előbbire csak nagy ritkán és pedig egyes lármás reklámnyomtatvány tervezésénél van szükségünk; annál inkább kell az utóbbi.

Ha valamely nyomtatványon az egymásmellé vagy egymásra nyomott szinek a szemre kellemes benyomásuak, azt mondjuk: e szinek harmoniálnak.

A szinharmonia szabályai szerint harmoniál bármely alapszin (elsőrendü szin), a másik két alapszinből kevert másod- vagy harmadrangu szinnel, pl. a sárga az ibolyával és a narancsszin a zölddel. A szinharmoniát nem zavarja meg az sem, ha

A KERT

Gyakorlati
oktatások
műkedvelő
kertészek
számára

VIII. MELLÉKLET

A KERT

Gyakorlati
oktatások
műkedvelő
kertészek
számára

VIII. MELLÉKLET

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

ez utóbbi szineket ujabbakkal keverjük, megtörjük, világosabbá vagy sötétebbé teszszük.

Nagyon jól harmoniáló szinezést ad egy és ugyanazon szinnek 2—3—4-féle árnyalatban való alkalmazása is, ha egyébként az egyes árnyalatokat jó izléssel osztottuk be.

De egymástól elütő szinek alkalmazása mellett is érhetünk el jól harmoniáló szinezést, ha pl. a két egymástól elütő szin között valamelyes semleges szint alkalmazunk, például a szürkét, amely az ellentétet elsimitja, illetve redukálja; vagy pedig, ha az egyik szint megtörjük fekete hozzátételével, vagy világosabbá teszszük fehérrel.

Ha két egyformán erős szinü festéket akarunk egymás mellett alkalmazni, ajánlatos azokat fekete, fehér vagy arany vonallal elválasztani. Különösen az arany szin emel minden szinösszetételt.

Nem hat harmonikusan az olyan szinösszetétel, amelyben több oly szin fordul elő, amelynek egyforma árnyalata van; pl. a kék a kékes zölddel, vagy kékes violával; a sárga a sárgászölddel, vagy vörösessárgával; viola a kékes vörössel vagy vöröses kékkel, stb.

Tört szinek elnevezése alatt ismerjük mindama szineket, melyek a szürkébe vagy

feketébe hajlók; ezek a másodrangu szineknek egymássali keveréséből állanak elő, amihez esetleg szükség szerint némi fehéret is vehetünk. Feketével való keverés utján fekete és sárga ad: olivzöldet; fekete és és kék: feketés zöldet, stb.

Ha fekete és fehérrel törünk meg valamely szint, ugy szürkés árnyalatu szint kapunk, pl. vöröses szürkét, kékes szürkét stb.

A világossá tett szinek többnyire a fehérhez hajló alapszinek. Ezeket — vizfestéket véve alapul — ugy nyerjük, hogy vizzel felereszt jük az erősebb árnyalatu festékeket, vagy pedig fehér hozzátételével teszszük világosabbá.

A vizzel higitott festékek átlátszóbbak, mig a fehérrel kevertek megtartják takaróképességüket. Az előbbieket a fehér papiron való vázlatkészitésnél használjuk, mig az utóbbiakat a szines papirok használatánál alkalmazzuk.

Hogy a szinek keverésével tisztába jőjjünk, ajánlatos ezt kisérletek utján gyakorlatilag elsajátitani. Hogy kisérleteinknek látható nyoma maradjon, jó vastag rajzpapiroson körülbelül a 36. ábrának megfelelő beosztást készitünk s az egyes szinek keverése utján nyert szint oda belefestjük, megjegyezve alatta azt a két vagy

több festéket, amelyből ezt nyertük. Ilyenformán osztályozhatjuk is magunknak a szineket 1—2—3 stb. rendü csoportokba. Egy ilyen saját magunk által készitett tábla birtokában a vázlatkészitési munkálatoknál nagy előnyt és könnyebbséget biztositha-tunk magunknak, mert mig az előttünk fekvő tábláról tetszésszerint választhatjuk

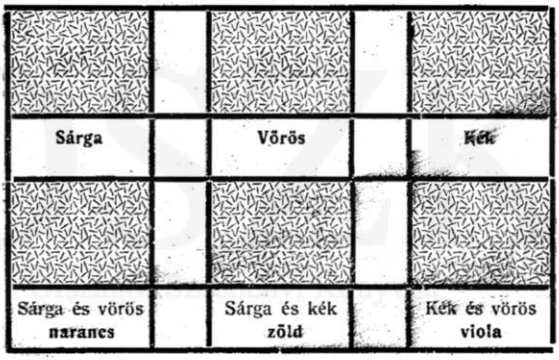

36. ábra

ki a czélunknak leginkább megfelelő szint, egyszersmind ott találjuk mindjárt a keverésére vonatkozó feljegyzést is s igy munkánk kivitele ugy szépség, mint gyorsaság szempontjából meg van könnyitve. Miután a sok szinnek egy táblán való elhelyezése zavart okozhatna, ajánlatos azt akként eszközölni, hogy 1—2—3—4 stb. rendü szine-

ket, valamint ezeknek feketével való megtörését, nemkülönben a fehérrel vagy vizzel való keverés utján nyert egyes szincsoportokat külön-külön kis táblán helyezzük el.

A vázlatok szinezésénél legjobban arra kell ügyelnünk, hogy a szinezést akként eszközöljük, hogy a szedés képének egyöntetüsége ezáltal ne szenvedjen, vagy ne legyen darabossá; sőt éppen ellenkezőleg, leggyakrabban a szinezéssel kell kiegyenlitenünk a sorok és disz erőssége közötti különbözetet, s igen gyakori az az eset is, mikor egy-egy jól megválasztott alapszin adja meg a különben darabos szedésnek az egységesség látszatát.

Egyes, nagy ritkán előfordulható eseteket leszámitva, a szinezésnél mindenkor a soroknak s a már előbb emlitett esetekben a szöveget illusztráló rajzoknak adjuk az alkalmazott szinek között a legintenzivebbet, hogy ezek mindenkor előtérben álljanak.

A szines nyomtatványok jó hatása sohasem függ az alkalmazott szinek mennyiségétől. Nem szükséges tehát a nyomtatványokat sok szinre terveznünk; a legtöbbnél elegendő a jó hatás elérésére a 2—3 szin; csak különösen diszes nyomtatványoknál,

vagy értékpapiroknál vehetünk szükség szerint többet.

Jó és szép szinösszetételek a sok közül a következők:

Két szinre. Vörös a zöld, kék, aranysárga, világoszöld, sárgászöld, olivzöld és a zöldes szürkével. — Zinober a tengerzöld és olivzölddel. — Narancs a kék, párisi és ultramarin-kékkel, továbbá violával. — Sárga a viola, kék és vöröses violával. — Zöld a vörös, rózsaszin, zinober és a barna szinekkel. — Kék a narancsszin, zinober, barna, szürkéskék, sárga és aranynyal. — Viola a sárga, narancs, olivzöld és sárgásbarna szinnel.

Három szinre. Vörös, sárga és kék; vörös, aranysárga és olivzöld; vörös, aranysárga és kékesszürke; narancs, zöld és viola; barna, zöld és viola; kékeszöld, narancsbarna és fekete; kékesviola, olivzöld és aranysárga.

Négyszinü összetételeket legkönnyebben ugy kaphatunk, ha az előbb emlitett háromszinü összetételekhez egy semleges szint, pl. a szürkét veszszük, vagy az egyik szint megtörve, szürkés árnyalatban alkalmazzuk, avagy pedig a már felhasznált szinek legalkalmasabbját, világos árnyalatban alapszinként alkalmazzuk. Azoknál a szinössze-

tételeknél, ahol a sárga szin nem szerepel, vehetjük negyedik szinnek az aranyat is.

Ötszinü összetételekhez ajánlatos a fent felsorolt háromszinü összetétel mellett, ott ahol lehet, az aranyat és egy alapszint venni; ahol a jelenlevő sárga miatt aranyat nem vehetünk, 2 alapszint alkalmazunk.

Az itt felsorolt szinösszetételek bármelyiket tört, vagy világossá tett állapotában is jól alkalmazhatjuk, fehér papiroson; már azután szines papirosnál alaposan megváltozik a helyzet. A nem egész sötét papirosoknál, teljesen intenziv szineket véve számitásba, még csak beválnának a fentemlitett szinösszetételek és pedig ugy, hogy a papir szinét számitanánk egy szinnek, de már az egész sötétszinü papirosoknál ez nem válna be, mert ezek a festék szinét, — ha a festék még oly erős és fedőképességü is, — nagyon befolyásolják, ugy, hogy egy szinnél egyszeri nyomtatványt véve számitásba, nem érjük el czélunkat. Ma már forgalomban vannak olyan nyomtatásra szánt festékek is, amelyek a sötétszinü papirosokon is megtartják teljes fedőképességüket. Ilyenek birtokában természetesen a vázlat készitésénél könnyebb a munka, mert elesik az a gond, hogy vajjon az általunk tervezett szinezés kivihető lesz-e, s a szi-

neket körülbelül ekként alkalmazzuk: a papir szine az alap, a diszitményt a papir szinének megfelelő, de világosabb szinre tervezzük, mig a szöveget egy e szinekkel harmonikus, de még világosabb és élénkebb szinből kell vennünk.

De ha ily festékkel nem rendelkezik a nyomda, pótolhatja ezt — ha egyébként a munka költségei engedik — az egyes szineknek többszöri rányomása, vagy egy ezüst-bronz alapnyomás, amelyen, kellő kezelés mellett, a világosabb szinek is érvényre jutnak.

Gyengébben szinezett papirosoknál, egyik legegyszerübb séma a szinezést illetőleg az, ha az előbb emlitett s az egész sötét papirosoknál alkalmazandó szinezés megforditottját alkalmazzuk, vagyis: a papir szine az alap, a disz a papir szinének megfelelő, de sötétebb, mig a szöveget egy ezekkel harmonikus, de még sötétebb és egyszersmind élénkebb szinre tervezzük.

A 37. ábra egy árjegyzék-borítékvázlat, amelynek szinezése az előbb emlitett módon eszközöltetett. A felhasznált szinek egyébként a következők: papir szine sárgás zöld; az alkalmazott alapszin ennél valamivel erősebb zöld; disz és klisé olivzöld; szöveg vöröses barna; két oldalt a

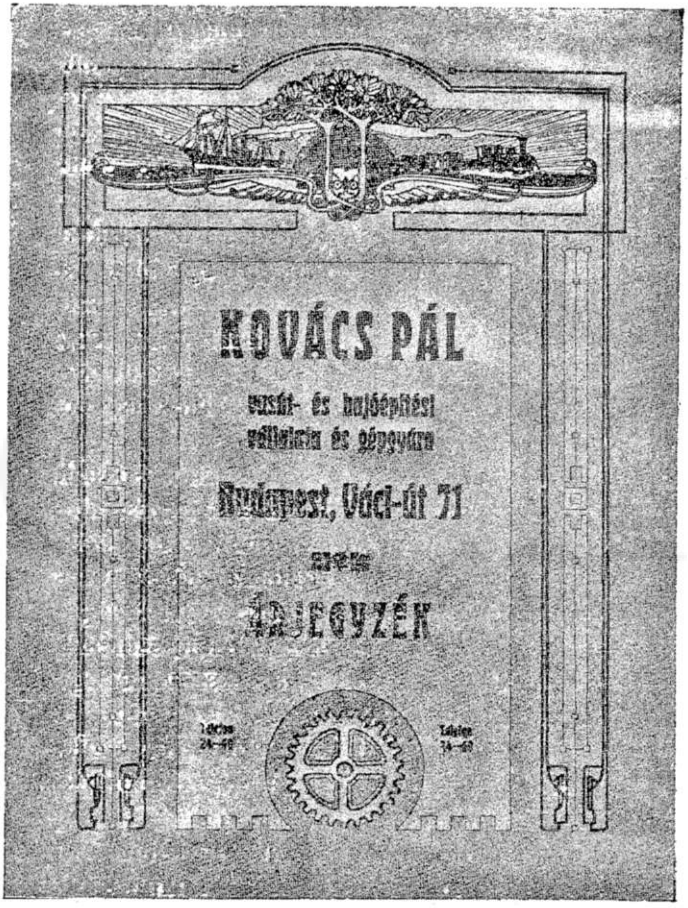
KOVÁCS PÁL
vasút- és hajóépítési
vállalata és gépgyára
Budapest, Váci-út 71
ÁRJEGYZÉK

37. ábra.

ÁRJEGYZÉK AZ 1905. ÉVRE
BARTUSEK KÁROLY
ELSŐ MAGYAR ACÉLÁRUGYÁR
BUDAPEST
VI. KER., BOND-UTCA 10. SZÁM

38. ábra.

belső vékony vonaldisz, fent a klisében a nap és sugarai, továbbá lent a fogaskerék arany.

A 38. ábra, amely szintén egy árjegyzék-boritékot mutat, sötét téglavörös papirosának megfelelőleg csak két szinben nyomult és pedig szöveg és disz együttesen fekete; az alapnyomat a papir szinénél jóval sötétebb feketés-szürke.

Nagyon gyakori az az eset, mikor a mesterszedőt valamely nyomtatvány izlése szerinti kivitelében akadályozza az, hogy pl. a jól sikerült sorokhoz nem talál a nyomda berendezésében, azok erősségi fokozatához megfelelő diszitményt. Igen jól segithet magán ilyenkor a szinezéssel. Ha kissé gyenge a szöveg, élénkebb, intenzivebb szinnel nyomjuk, mig mellette a keretnek valamely tört, lágyabb szinezést adunk; ha pedig a disz tulerős, ezt nyomjuk valamely gyengébb szinben, ugy, hogy mint azt a V. mellékleten is szemlélhetni, a szöveghez képest tulerős, tömör disz, ne nyomja el a szöveget.

Nyomtatványok szinezésénél tulnyomórészt a rendelő szokta meghatározni, hogy mit akar azon kiemeltetni, s ilyenkor azután nagyon gyakran előáll az az eset, hogy éppen a szinezés rontja el a nyomtat-

ványt, különösen olyankor, mikor szétszórtan egyes sorokat, vagy szavakat vagyunk kénytelenek vörös vagy más feltünő szinben nyomni. Jóllehet, a czél szentesiti az eszközt, s igy is lehet feltünővé tenni a kiemelni szándékolt részeket, mégis, ha csak lehet, igyekezzünk az ilyesmit kerülni, mert ez többnyire megbontja a szedés egységességét, s inkább az ügyes csoportositással, a sorok megfelelő alakitásával kell a feltüntetni kivánt részeket érvényre juttatnunk.

Annak igazolására, hogy egy esetleg felhasznált második szint nem kell mindenképpen egy-egy sor kiemelésére használnunk, álljon itt a VI. melléklet. Képzeljük csak el, mennyivel lenne ez jobb, ha pl. a fősort vettük volna valamely megfelelő élénk szinben a második szinben; bizony megbontotta volna az egész egységességet, mig igy a növényi disznek megfelelő nyugodt zöld szin azt határozottan emeli, daczára annak, hogy a szöveg kissé erős a diszitmény mellett. E melléklet szineloszlását ugyancsak jól eszközölhettük volna ugy, hogy egy intenzivebb szinben a szöveget, s ugyancsak egy tömör, de a szövegnél világosabb szinben az egész diszt. Pl. szöveg: lila; disz: zöld.

Sulyt kell helyeznünk — természetesen a lehetőség határai között — a szinezés természetességére is. Ha ugyanis valamely nyomtatványon, amelyen több szint alkalmazhatunk, növényi disz van, igyekeznünk kell azt a maga természetességében visszaadni; mig pl. egy árjegyzék belsejében, ahol gépek vannak illusztrálva, ne pazaroljuk a második szint egyes sorok kiemelésére, vagy a keret más szinben való nyomására, hanem nyomjuk a gépet — mint azt a remek kül- és belföldi példák mutatják — aczélkék szinben, vagy az illusztráczió tárgyának megfelelő szinekben.

Ennyit, mint legszükségesebbet, a szinezésről.

*

Szines vázlatok készitésénél egyik legfontosabb követelmény a tisztaság. Festék és ecset és a többi eszközök portól mentesen, rendben kell, hogy tartassanak.

Az egyes festékekhez csak tiszta, vizbe mártott ecsettel nyuljunk, s ha például valamely szint keverni óhajtunk, nem szabad addig a másik szinhez vinni az ecsetet, mig az előbbi maradékától vizben meg nem tisztitottuk.

A festékek feloldása kis csészékben történik, s mindig csak annyit vegyünk,

amennyit mindjárt elhasználunk. Kevert szineknél, alapszineknél ajánlatos többet készitenünk, mint amennyit a munka kiszinezésére elégnek gondolunk, mert ha esetleg kevés lenne, a keverésnél nem mindig találjuk el pontosan a megfelelő árnyalatot.

Szinezés előtt a czeruzával megrajzolt vázlat rajzszöggel a rajztáblára feszitendő. A szinezést az alapszineknél kezdjük és pedig lehetőleg tele ecsettel. Az ecsetet nem szabad ide-oda huzgálnunk, hanem aszerint, ahogy megkezdjük vagy mindig felülről lefelé, vagy jobbról balra kell haladnunk, vigyázva arra, hogy a szélen — ahol haladunk — be ne száradjon. Az alapszint, ha sötétebbre akarjuk venni, ajánlatos a már egyszer használt szinnel még egyszer befesteni. Az egyszerre sötétebbre vett alapszin nagyon könnyen foltos lesz. Tanácsos, hogy az elkészitett alapszint előbb más papiroson próbáljuk ki, s csak ha megfelel, kezdjük el a vázlat kifestését. De a bármely okból nem sikerült alapszint tiszta vizzel le is moshatjuk, mely esetben azonban várnunk kell a papir teljes megszáradásáig, különben a reávitt festék széjjel futna.

Az alapszin vagy alapszinek kifestése után rajztollal huzzuk ki a többi szineket. Nem jó közvetlenül a festékről a tollba

vinni ecsettel a festéket, tanácsosabb ezeket is kis csészékben elkésziteni, s amikor az ecsettel a tollba festéket teszünk, keverjük azt mindig fel, aminek különösen két szinből kevert szineknél vesszük hasznát, mert ilyeneknél a nehezebb fajtáju szin leüllepszik.

A tollal való kihuzást ajánlatos a vázlat belső részén kezdeni és kifelé haladni, hogy igy esetleg izzadt kézzel a már megfestett részt el ne piszkithassuk.

Ha jó előre megállapitottuk is a szinezést, mégis ajánlatos a vázlat kifestésénél a szinekben azt a sorrendet betartani, hogy mindig a világosabb szineket festjük bele vagy huzzuk ki előbb, mert igy haladva, még jókor segithetünk az esetleg nehéz, vagy tulerős szinezésen.

Ha tussal vagy aranyfestékkel dolgozunk, ajánlatos a tollat vagy körzőt gyakrabban megmosnunk és megtörölnünk, különben nem működik jól.

Vonalzó használatánál pedig jó azt minden két-három huzás után megtörülnünk, különben a vázlat elpiszkolódásának lesz kitéve.

Az alapnyomatok alkalmazása.

Az alapnyomatok alkalmazása, eltekintve attól, hogy mindenképpen kitünő segitőeszköz, s egyaránt alkalmas a nyomtatványon szükség szerint a sorok vagy a diszitmény élénkitésére és tompitására, egyszersmind szép is, ha a kellő mérséklettel s csak ott használjuk, ahol szükség van reá. De hol van reá szükség? Erre a napról-napra kezünk ügyébe eső szines nyomtatványok tanulmányozásából fejlődő jó izlésünk adja meg a választ. Könyvből, leirásokból ezt teljesen megtanulni nem lehet. Nem lehet már csak azért sem, mert szabályt alkotni vagy általánosan meghatározni azt, hogy itt vagy amott alapnyomatot használjunk fel, abszurd volna, annál is inkább, mivel ezt is, csakugy mint a szinezést, esetről-esetre az adott körülmények határozzák meg.

Alapnyomatokat könyveknél, kisebb és nagyobb alaku nyomtatványoknál, falragaszoknál egyaránt szoktak használni, s aszerint, hogy miként alkalmazzák, a legkülönfélébb czélt szolgálhatja.

Az alapnyomathoz szükséges formát egyszer vonalakból, máskor körzetdarabokból készitjük el. Ezek használhatósága azonban

csak bizonyos mértékig terjed, addig ugyanis, mig az előnyomott (kontur) forma rajza olyan, hogy az ilyen betüöntődei anyagokból összeszedett alnyomat-formán nem kell vagdosnunk, reszelnünk, mely esetben azt előbb stereotipálnunk kellene, hogy az anyagot az elrontástól megkiméljük. Ilyenkor inkább a közkézen forgó valamelyik alnyomat-lemezt vesszük igénybe, (linoleum, Mäser, celluloid, carton), amelyeknek megmunkálása könnyebb, s nem jár, mint az előbbi, oly nagy munkával.

De vegyük sorra, hogy az egyes munkáknál mi czélból és hogyan szokták alkalmazni az alapnyomatokat.

Könyvekben ritka az alapnyomat, s ha találunk is, csak egyes illusztrácziókná látjuk alkalmazva és pedig vagy egészen sima felületüt az illusztráczió rajzánál valamivel nagyobb területen, vagy pedig az illusztráczió rajzának vagy szinezésének megfelelően; mig a második esetben már egyes részeket kiemel, illetve háttérbe szorit. Gyakrabban nyer azután alkalmazást az alapnyomás a verses-, meg mesés-könyveknél. Nem komoly tárgyu verses-könyveknél például gyakran láthatjuk azt, hogy az egyes oldalakat nem teljesen betöltő virágdisz van alapnyomatul alkalmazva, hol sza-

badon az oldal közepén, hol meg váltakozva, keretbe foglalva, páros oldalakon a bal, páratlanokon a jobb sarokban. Kellő izléssel keresztülvive ez jó hatásu. Mesés könyvekben azután az előbb leirt módokon kivül még azt is tapasztalhatjuk, hogy az egész oldalt betöltő illusztrácziók lesznek alapnyomatul használva, amelyeknek rajza legtöbbnyire akkép van megszerkesztve, hogy vagy fenn vagy lenn meglehetős nagyságu üres tér van, ugy, hogy a szöveg ezekben kerül elhelyezésre.

Ipari és kereskedelmi, meg egyéb nyomtatványokon rendkivül sok az alkalom, amikor alapnyomatot használhatunk.

Például az olyan nyomtatványokon, amelyeken egy-egy tárgyi vonatkozásu vagy jelképes rajzu klisét alkalmazunk, az esetleg felhasznált második szinnel — persze lehetőleg összhangzásba hozva ezt a klisé rajzának természetbeni szinével — alapnyomásként kezelve, élénkithetjük ezt. Olyan esetekben, mikor a felhasznált szinek erősségüknél fogva nem volnának alkalmasak az alap nyomására, az alapnyomásul szolgáló forma világossá tételével segitünk magunkon és pedig aképpen, hogy azt gyenge vonalakból állitjuk össze, vagy megfelelő vonalas mintázatu lemezből vágjuk azt ki.

ÉLÖVIRÁG

CSARNOK

KITÜNTETVE

BUDAPEST

ÜLLŐI-ÚT 4.

TELEFON

39. ábra. (Élénk lila forma.)

Nagyságos Asszonyom! Van szerencsém értesíteni, hogy a mai naptól kezdve a legremekebb kül- és belföldi virágok, friss vágásu rózsák, cserépvirágokkal szolgálhatok; továbbá kis növésü, cserepekben mivelhető fácsk kat is raktáron tartok. Midőn mindezekre becses figyelmét felhívni bátorkodom, egyutal megjegyzem, hogy áruimat a legszolidabb árak mellett szállítom. Hogy mindezekről teljes meggyőződést szerezhessen, kérem, ne mulassza el látványosságszerü kirakatomat megtekinteni. Becses pártfogását kérve és megrendeléseit várva vagyok megkülömböztetett tisztelettel SZENTKERESZTHY FERENCZ

39. ábra. (Élénk zöld forma.)

De követhetjük ezt az eljárást akkor is, amikor nem klisét akarunk ilyenképpen szinezni, hanem a nyomtatvány egyes részeit akarjuk mintázattal levonni, hogy igy a többitől elütővé tegyük. Vagy pedig mind a két czélból együtt is, ugy, mint azt a két részből álló 39. ábra mutatja.

De ugyanilyen módon egy szinnel is követhetünk egy ehhez hasonló eljárást. Ha ugyanis egy egyszinben nyomott munkának olyan részét akarjuk valamely mintázattal ellátni, amelyen egyébként szöveg vagy disz áll, s igy azt egy formába szednünk nem lehet, egyszerüen a mintázatból

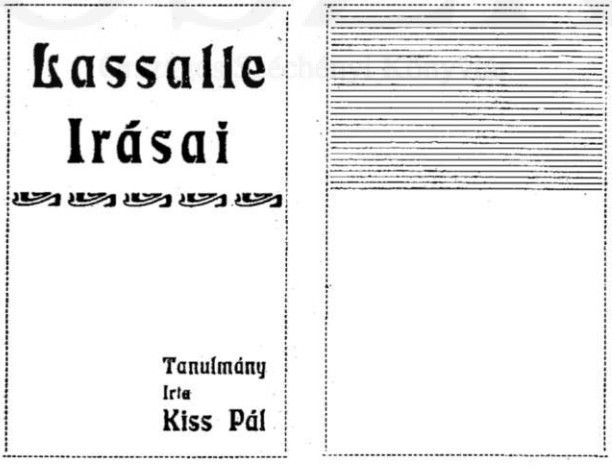

40. ábra

egy második formát állitunk egybe, s megforditott állapotában, fejjel lefelé, a rendes forma mellé állitva nyomjuk azt és pedig kétszeres nagyságu papiroson, hogy a második nyomás megtakaritásával indokolttá tegyük az egyszinben való nyomást. A 40. ábrán láthatunk egy ilyen két részből álló formát. Az ilyen eljárás mellett a második forma, amely az alapnyomatot helyettesiti, természetszerüleg nem állhat valamely sima felületü alaplemezből, hanem mindig valamelyes egészen világosra mintázott lemezt vagy diszitményt kell vennünk, de legjobb szükség szerint az egész vékony vagy valamivel erősebb vonal.

A 41. ábrán látható s a diszitmények alatt alkalmazott sima alapnyomatot mint jól bevált segitséget alkalmazhatjuk olyankor, amikor — mint itt is — meglehetős erős disz, nem kevésbbé erős szinezéssel kerül alkalmazásra. E nyomtatvány szinezése: a szöveg fekete, egyes sorok vörös; mig a vastagvonásu disz olivzöld, a belső vékony vonalak, valamint soros diszben levő forditott szivalak vörös. A szövegnek eme élénk szinezése indokolt, de éppen eme élénk szinezés miatt a keretet sem lehet teljesen tompitani; már most előáll az a helyzet, hogy ez élénk diszt a

Báró Wesselényi Miklós
Élete és Munkái

Írta: Dr. Kardos Sámu

Két díszes kötetben

Előfizetési felhívás

41. ábra.

42. ábra.

papirosnak előcsillanó fehér szine még élénkebbé teszi, annyira, hogy a szövegre zavarólag hat, azt üti. Most a disz egész terjedelmére egy semleges, jelen esetben zöldes-szürke, alapnyomat került, amely mig egyrészt meghagyja a szöveget a maga élénkségében, addig a diszt tompitja és egyszersmind összevonva az egészet, egységesebbé is teszi.

A már előbb bemutatott 38. ábrán és az itt látható 42. ábrán alkalmazott alapnyomatok azt teszik szemlélhetővé, hogy miként lehet a tulnyomórészt vonalakból álló nagyobb területeket betöltő diszt egységessé, mintegy egy darabbá tenni, s emellett a szövegnek szánt helyet, illetve a szöveget magát kiemelni, feltünőbbé tenni.

Nagy hasznát veszszük ennek különösen olyankor, amikor a 38. és 42. ábrákon bemutatott diszitési módozatoktól eltérően az egyes diszitmény-részek nincsenek egymással egybekapcsolva, a szöveg és disz is külön kis csoportokat alkotnak, amelyek azután az alnyomat segitségével lesznek összefüzve. Egy ilyen eljárást mutat a két részből álló 43. ábra, amely jóval kisebbitett formában egy értesitő-kártyát ábrázol. Itt az alapnyomatnak az a szerepe van,

hogy egyrészt a két szélső oszlopon fekvő felső sorokat ezzel összekapcsolja, másrészt pedig a középütt levő szöveget feltü-

NAGY PÁL : KÁRPITOS

BUDAPEST VIII., FECSKE-UTCA 4.

T. C. Az őszi idény beálltával van szerencsém a nagyérdemü közönség becses figyelmét felhivni a mindenütt nélkülözhetetlen és mindig raktáron levő szabad. léghuzam ellen védő szőnyegeimre; továbbá izléses kivitelü ablak-párnáimra.

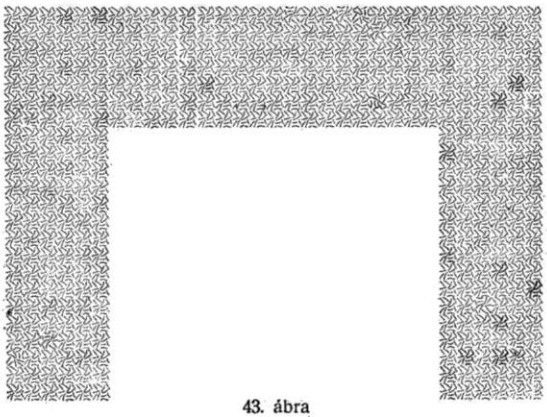

43. ábra

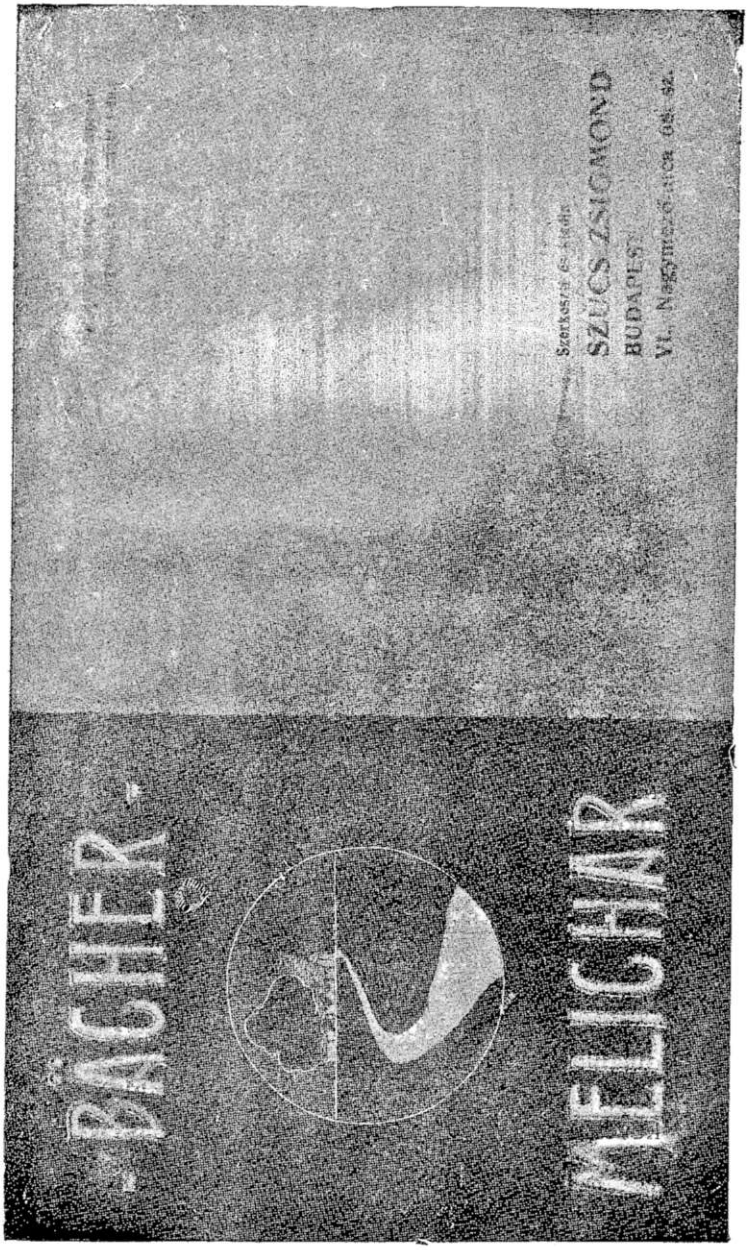
BÁCHER
MELICHAR
Szerkesztő és kiadó:
SZUCS ZSIGMOND
BUDAPEST
VI., Nagymező-utca 46. sz.

44. ábra

nővé tegye, ami szükséges azért is, mert ellenesetben a kártya zsufoltnak látszanék.

Hogy egyes esetekben az alapnyomat döntő tényező is lehet valamely nyomtatványon, élénken illusztrálja a 44. ábra amelyen az egyszerü fekete alapnyomat részben összekapcsolja az alsó és felső sort a középütt elhelyezett klisével, másrészt pedig egyszersmind érvényre juttatja, kiemeli ugy az arany-konturos két sort, mint a sárga és zöld alapnyomásu klisét. Képzeljük csak szemünk elé e boritékot a fekete alnyomat nélkül, s azt fogjuk látni, hogy sorok és klisé egyaránt elvesztették támpontjukat és kifejezéstelenül, üresen állanak ott.

Ugyancsak ily hivatást teljesit az alapnyomat a VII. mellékleten, amelyen annak alkalmazása a különben egész gyenge betüket, erőteljesekké és kifejezővé teszi, s egyszersmind lármás, reklámszerü hatást kölcsönöz neki. Ez eljárás különösen kisebb alaku reklám-lapoknál vagy kisebb falragaszoknál, nagyon hálás, jó eredményre vezethet.

Nem kevésbbé jól használhatjuk azután olyankor is az alapnyomatot, amikor zavarólag ható üres részeket, vagy pedig a tulkevés szöveg okozta nagyobb területeket

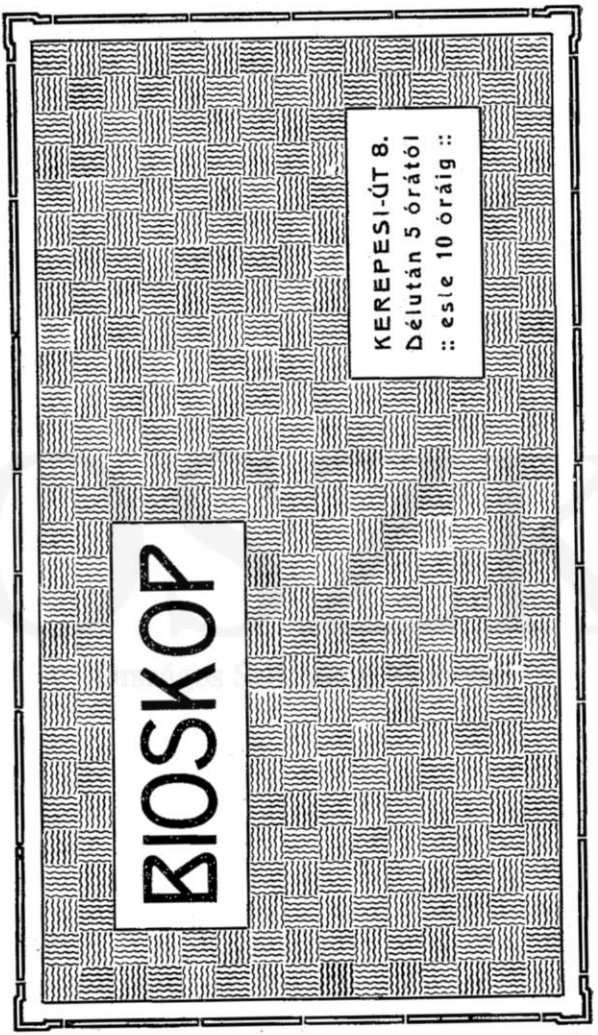

45. ábra.

kell kitöltenünk. Ilyenkor azonban pótolhatjuk is az alapnyomatot aképpen, hogy az üres teret izléses elrendezéssel valamelyes diszszel töltünk meg, mint azt a 45. ábra mutatja, vagy pedig a körzet helyett többféle vastagságu vonalaknak kombinált elrendezésével próbáljuk azt pótolni.

Nagy értéke van még az alapnyomatok alkalmazásának abból a szempontból is, hogy segitségével valamely nyomtatvány egyes részeit szükség szerint hol feltünővé tenni, hol pedig háttérbe szoritani lehet. Néhány eddig látott ábrán és mellékleten beigazolva láthattuk ezt, s tapasztalhattuk, hogy alapnyomat használata mellett az a rész, amelyet ezzel elfedünk, bizonyos mértékig háttérbe szorul, s ennek megfelelőleg a be nem nyomott, a fehéren maradt rész szinte kiviláglik.

A VIII. és IX. melléklet is ezt szemlélteti. Mint látjuk, egy és ugyanazon szedésnél az alapnyomatnak máskénti kezelése teljesen megváltoztatja az egész képet, egy és ugyanazon czél érdekében. A sötétebb papirosnál a feltüntetendő rész világosabbá tételével, a világosabb papirosnál pedig a háttérbe szoritandó rész sötétebbé tételével érjük el ezt a hatást, amit különben a világosabb papirosnál, épp az ily modoru

szedésnél külön alapnyomás nélkül is, az üres terület szedésbeni mintázásával is elérhetünk.

Gyakran előfordul az, hogy egyes nyomtatványok diszitése, vagy a szöveg csoportositása 2-féle szinárnyalatu (gyengébb és erősebb) alapnyomatot igényel. Jóllehet, ugy is jó eredményü munkát végezhetünk, ha külön-külön nyomva, mindkét alnyomatnak más-más szint adunk, mégis az ilyen esetben — praktikussági szempontból, no meg mert egy nyomás megtakaritásával jár, s igy olcsóbb — ajánlatos az, hogy a 46. ábra példájára magában az alaplemezben viszszük ki ez árnyalati különbséget és pedig a világosra szánt részeknek a szükségnek megfelelő mintázásával. Különösen könnyü ez akkor, ha az alaplemezt betüöntődei anyag képezi, mint ez ábrán, de éppen nem nehéz a gyakorlott vésőnek ezt az alaplemezben is keresztül vinni.

Sok-sok ilyen példát ismertethetnék itt, amelyek mind azt bizonyitanák, hogy ügyesen, izléssel alkalmazva, az alnyomat sok esetben előnyére van, sőt nélkülözhetetlen a nyomtatványok előállitásánál. De felesleges ezt folytatni, hisz a szedő, ha ily irányu gyakorlatokkal a szinezéssel egyetemben foglalkozik — némi kis izlést feltételezve —

maga is reá fog jönni mindama előnyökre, amelyet az alapnyomatok használata nyujthat.

A tanulásra nagyon alkalmas és jó eszköz az, ha nyomdában szerzett, akár szinezésre szánt, akár nem szinezésre szánt kontur-formákról nyert levonatokat igyekszünk

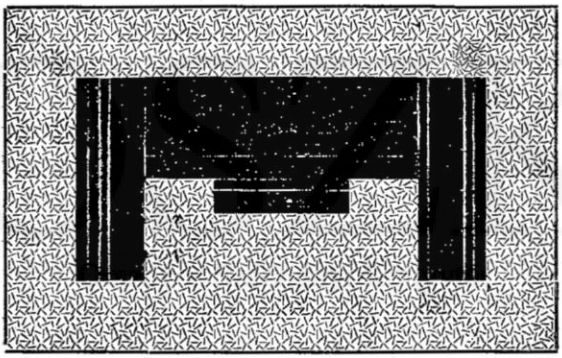

40. ábra.

vizfestékek segitségével alapszinekkel ellátni. Ne fektessük azonban arra a fő sulyt, hogy egy-egy nyomtatványon 3—4 alapszint igyekszünk érvényre juttatni, ez értéktelen idő és anyagpazarolás lenne, amiből vajmi kevés tanulságot vonhatunk le, hanem igenis törekedjünk annak a megismerésére, hogy miként osszuk mezőkre egy szinnel

az egyes nyomtatványokat ugy, hogy annak minden egyes része fontosságának megfelelő világitást nyerjen.

Persze ez is gyakorlatot igényel, ami azonban ezuttal nem csak kellemes, de kétszeres értékü munka, mert a szinek tanulmányozásával egyidejüleg végezhetjük.

Befejezés.

Mint az előszóban már emlitve volt, e füzet kezdőknek szól, s ennek megfelelően ugyszólván csak a vázlatkészités alapvető részét tárgyaltam benne. Természetes tehát, hogy az itt leirtak csak bizonyos ideig — addig, mig a kezdet nehézségein átvergődik — szolgálhatnak vezetőül, utmutatóul a szedőnek. Amint ezen tul van, igyekeznie kell meglehetős foku önállóságra szert tenni. Ez azonban feltételezi azt, hogy a vázlatkészitésen kivül a rajzolás és az alaplemezek megmunkálásának kellő ismerete mellett némiképpen érdeklődjön a festék- és nyomástechnika, nemkülönben a nyomdászattal rokon-ágak, mint a stereotipálás, galvanoplasztika, cinkografia, fametszés, stb. iránt, hogy az ezután már önállóan, külső befolyástól menten készitendő

munkáinál az ezek ismerete által nyujtott előnyöket kellő helyen felhasználni tudja.

Tanulni, folyton művelődnie kell ugy szakmailag, mint társadalmilag. Ez alapfeltétele annak, hogy valaki jó mesterszedővé váljék, s lépést tarthasson a folyton változó viszonyok mellett a már hirnévre szert tett mesterekkel ugy, hogy munkái méltóan helyezkedhessenek el a ma már mindinkább művésziesebb kivitelü nyomtatványok között.

Hogy azonban ezt elérhessük, komolyan, erős elhatározással kell munkához látnunk, egyes kudarczok nem szabad, hogy visszariaszszanak a kitüzött czélunk irányában való haladástól. A kitartó gyakorlat, a tanulás minden esetben, feltétlenül hoz annyi sikert, hogy a reá szánt időt és fáradságot bőségesen honorálja.

Fel tehát szaktársaim a tanulásra. A czél legyen önmagunk művelése mellett a magyar nyomdászat emelése, művésziessé tevése.

Megjegyzés: Az összes rajzok (autotypiák) csak vázlatoknak tekintendők és mint ilyenek birálandók el.

A.M.N.MU. KÖNYV-TÁRA